

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédelmi lap.

1994. március

V. évfolyam 3. (50.) szám

Ára: 30 Ft

Március 22.

A VÍZ NAPJA

Mindannyiunk véze, mindegyikünk véze is

A VÍZ

A levegővel együtt az élet alapvető eleme. Valamennyi élőlény — állat és növény — elsődleges alkotóeleme. Úgy tűnik, mindenki számára elérhető, mégis hányan szenvednek hiányt benne.

Az élet forrása mikor itat, vagy gyógyít; halálát fenyeget, mikor árad, vagy elapad.

A háztartásoktól az ipari méretű felhasználásig, a szabadidőtől a tisztálkodásig, a hajózástól a szomjoltásig a víz mindenhol jelen van és mindenhol milyen érzékenyen érint hányta.

A víz vezetékbe való terelése, palackozása, gátak és csatornák építése mind azt mutatja, hogy mára az ember uralja a vizet. A víz „megszelídítése” a modern civilizáció egyik legfontosabb vívmánya. Az ember viszont egyszer s mindenkorra felelős lett azért, amit megszelídített.

Tehát az ember felelős a vízfért. Amit beszennyezett, elpazarolt, aminek hiányát, ivóvízként, több, mint 1,5 milliárd emberhátra látja.

Az ember azért a vízfért is felelős, amit a holnap generációjának hagy hátra, legyen bár politikai döntéshozó, a gazdasági élet szereplője, vagy egyszerű fogyasztó, ugyanaz a felelősség terheli.

Mert mindannyiunk véze, mindegyikünk véze is. Nincs más kiút, mint újra-gondolni az ember viszonyát a vízhez, ezen „életnedv” szerepét a bolygó életciklusában és kiválasztani az egyedüli észszerű megközelítést.

Mindig több vizet.

HATÁRTALAN ELHATÁROZÁS

A víz számára ismeretlen a közigazgatási vagy politikai hatóság fogalma. A víz fogalmaiban csak a bőséges vízhozam, szárazság, tisztaság vagy szennyezettség létezik.

A hatalom azonban, akár országos vagy regionális, akár megyei vagy helyi szintű, nem feledekhet meg a vízfért.

Az édesvízi körzetek védelme, a pazarlás elleni kampányok, új források kiaknázása, a vezetékbe való rákötése, az állampolgárok felelősségtudatának felkeltését célzó kampányok stb. mind olyan intézkedések, melyek a víz gazdaságpolitikai szférába való bevonása között a szerepek észszerű felosztását sürgetik.

A víz az államhatárok fogalmát sem ismeri, legyen szó esztől, felszín alatti vízteregről, tavakról vagy folyókról. Mint példaként a Duna, melynek vízgyűjtő területét Európa felszínének 8 %-át foglalja el, és nem kevesebb mint 8 országot érint.

Bármely jövőbeni vízpolitika mely figyelem kívül hagyja a vízi kincs nemzetközi jellegű kudarca ra van ítélve. Ezért hozta létre az Európa Tanács 1967-ben az Európai Vízmínőség Chartát, mely egy egységes európai vízpolitika alapvető tartalmazza.

Nem kevesebbről van tehát szó, mint elárni, hogy Európa összes államában az emberek, szervezetek, gazdasági és politikai szakemberek folyamatos felelősséget éreznek a vízfért.

Gondolatokra, tudásra, kezdeményezésekre és véleményekre van szükségünk egy önszervező vízpolitika kialakításához.

S legyen bár a kormányok kezében korlátlan hatalom, hosszú távon tehetetlenek az emberek közös elhatározása nélkül.

AZ EMBER ÉS A VÍZ MEGVÁLTOZOTT VISZONYA

Az emberi tevékenység alapvető eleme a víz. A lakosság egészsége is tőle függ. Ha el is fogadjuk egyre inkább, hogy a víznek értéke van, feltétlenül szükséges gondoskodnunk arról, hogy valamilyen formában mindenki hozzájusson.

Az önkormányzatok feladata a víz védelmének, kezelésének és elosztásának az ellenőrzése, illetve a vízfű megállapítása.

Az önkormányzatoknak különösen fontos szerepe van a víz védelme területén, mely tevékenység magába foglalja a vízgyűjtő körzetek területrendezését, a fogyasztók mérsékelt vízfelhasználásra való ösztönzését, a vízvezeték szerelvényeinek állagjavítását és általában az ember és víz kapcsolatában jogi és pénzügyi keretek meghatározását.

Az önkormányzatok tehát a vízpolitika első számú szereplői, úgy napjainkban mint a jövőben. Mindenekelőtt az önkormányzat felelős azért, hogy ismeresse a kisiskolástól az ipari fogyasztóig, a háziasszonytól a mezőgazdasági termelőig, a hivatalnoktól a képviselőig mindenki

az egységes vízpolitika követelményeit és szakmai nehézségeit, valamint mozogjon a személyes felelősségvállalásra, időértve a politikusokat is. Az ő felelősségük e téren rendkívül nagy.

ISMERNI ÉS TUDATOSÍTANI A KOCKAZATOT

A szállítástól a textiliparig, a nukleáris erőművektől a sörfőzésig, a papírgyártástól a bőrkikészítésig nehezen képzelhető el ipari termelés víz nélkül.

A környezetszennyezés kockázata sajnos az ipari vízfelhasználás elkerülhetetlen velejárója, sok példát ismerünk erre: kezeletlen ipari szennyvízkibocsátás, rosszul tárolt ipari hulladékok vízgyűjtő területekbe való leszárvárgása, ipari katasztrófák (elszárvárgás vagy tűzfák), és a tengervíz olajszenyezése.

Tulajdonképpen nem is az ipar jelenti a vízre nézve azt az állandó veszélyt amit bizonyos látványos ökológiai katasztrófák sejtene engednek. Ugyanakkor az iparnak, más tevékenységekkel egyetemben vállalnia kell a felelősséget egy olyan környezetben, ahol a vízkészletek rohamosan csökkennek. A veszélyes hulladékok tárolásának biztosítása, az ipari szennyvíz kezelése és tisztítása, a vízgyűjtő körzetek közelében végzett tevékenység szabályozása és a környezeti katasztrófák megelőzése, mind megannyi terület, ahol az ipari tevékenységet már környezetvédelmi normák kötik, melyek tiszteltbentartását a jövőben is biztosítani kell.

Az ipar számára csakúgy mint a magánember számára a jelszó tehát képzés és tájékoztatás.

Képzés, melynek során a jövő szakemberei mint partnerek sajátítják el a víz globális gazdasági tényezőként való felfogását egy olyan szemléletben, mely előre számol a kutatás, a vízvédelem és az észszerű felhasználás költségeivel.

Tájékoztatás a külvilág részére az új közelekedésekről és általában a víztermelés egészének folyamatáról, valamint, hogy a lehető legtöbb tudjanak róla, a vízszennyezés kockázatairól.

Amely sajnos örökre fennmarad.

A TERMÉSZET ELLENI VÉTEK KORSZAKÁNK VÉGE

A mezőgazdaság mint alapvető emberi tevékenység ugyancsak jelentős mértékben függ a vízfért. Ugyanakkor az egyik legnagyobb vízfogyasztóként, a mezőgazdaság is hatással van a természet vízháztartására.

Elsősorban azért, mert nagy mennyiségű vízre van szüksége a növényi kultúrák öntözéséhez és az állatok itatásához. Másodsorban, mert alkalmi jellegű a mezőgazdaság maga is nagymértékben vízszennyező lehet, illetve szerkesztéi sajátossága, hogy a növénytermesztés

velejár a műtrágya és a különböző növényvédőszeres vízkészletekbe való be-szívárgása.

A mezőgazdaság azonban önmagában nem jobban vagy kevésbé szennyező, mint a többi vízfelhasználó tevékenység. Ilt az ideje viszont, hogy a mezőgazdaság is nagyobb sebességre kapcsoljon a környezetvédelem terén.

Az olyan intézkedésekkel, mint pl. a víznyerőhelyek és egyéb érzékeny zónák édesvízkészletének védelme, kevésbé szennyező műtrágyák és hatóanyagok felhasználása és az állattartás során képződő szennyvíz csatornázása, a mezőgazdaságnak döntő szerepe van egy átfogó vízpolitika megvalósításában.

Ezt a szerepet azonban csak akkor vállalhatja sikerrel, ha a műtrágyaikkal megosztja a felelősséget, és a mezőgazdasági termelőket, akik már úgyis számos korlátozást kénytelenek elviselni, részt vesznek a különböző új környezetkímélő módszerek és műtrágyák illetve a szennyvízanyagok talajba szivárgásának veszélyét érintő képzésben, valamint kísérleti eljárások megvalósításában.

A JÖVŐ DISZCIPLINÁJA

A vizek mennyiségét és minőségét napjainkban fenyegető veszélyek oka, hogy a nemzetközi közösség túl későn ébredt felelőssége tudatára.

Azokban az országokban, ahol bőséges vízkészletek vannak, a fogyasztók és ipari felhasználók pazarló viselkedéséről

írniuk, hogy a víz valóóságos értéke iránt még nem fogékonyak az emberek.

A fiataljás ma, ebben a pillanatban is azokat a feltételeket teremti meg, melyek között a jövőben vízhez jut. Hogy hiánytól vagy ritkulástól ne kelljen szenvednie, minden fiatalnak tudatosítani kell, mikor kiskorától fogva a víz szerepét és értékét bolygójának.

Azt, hogy hogyan bánjunk a vízzel, diszciplináltak kell foglagnunk, a szó mindkét értelmében: mint tudományt és mint fegyelmet. Tudományként, tehát saját ismeretanyagként, mely a víz történetével, földrajzával, mitológijával és a vele való gazdálkodással kapcsolatos; fegyelmeként, hiszen az ember és víz viszonyának megvannak a maga szigorú szabályai amiket be kell tartani. Am a viszonyoknak vannak rossz és jó beidegződései is, rosszak, amiket le kell vetkőzni, mint a pazarlás és a hanyagságból eredő szennyezés, és jók, amiket el kell sajátítani, mint a mérsékletes fogyasztás vagy a vízkészletek megóvása.

A család és az iskola feladata, hogy a fiataloknak megtanítsa ezeket az ismereteket és kialakítsa bennük ezt a fegyelmet a kora gyermekkortól kezdve, hiszen ettől függ hólnapi vizük, vagyis életük.

EGY VÍZCEPP ÁRA

A víz, mivel az ember sokáig nem törődött vele, egyik napról a másikra súlyos gondok forrásává vált. És most, hogy már belátjuk, hogy egyszer meg

hiányt is szenvedhetünk belőle, kezdjük érteni mennyire felborította az ember e felbecsülhetetlen értékű természeti forrás körforgását, holott a víz soha nem ártott az emberi élet ciklusának.

Az egyéni felelősséget kétségtelentül egyre erősödik. Ma már tudjuk, hogy azzal ha a lefolyóba öntjük a mérgező anyagokat, vagy ha a szemetet nem megfelelő helyre rakodjuk le, saját magunk is a vízszennyezés fő előidézőjévé válhatunk.

Ma már kezdjük érteni, mennyire észszerűtlen időnként vízfogyasztásunk, különösen a vízben hiányt szenvedő országok szemével nézve: Európában egy főre napi 150 liter jut, míg Indiában 25, Szudánban 19 liter...

Ma már nem elég az, ha változtatunk kultúránkra jellemző vízgazdálkodásunkon, ha takarékosabban fogyaszunk, és kevésbé szennyezzük a vizet: a holnapnál távolabb kell látnunk.

A vízhez fűződő egész viszonyunkat kell felhívizsgálni, s mindenekelőtt belátni, hogy a vizek felbecsülhetetlen valós értéke van, mely messze túlmutat a számunkra képviselt felhasználói értékén.

Ídeje, hogy tudatosuljon minden egyes emberben hogy a víz nem egyszerű fogyasztói termék, hanem az élet forrása. Ídeje, hogy utódainkat is erre neveljük!

A víz mindannyiunk gondja, s mindannyiunk ügye kell legyen. Részolgálat arra, hogy kiálljunk mellette, s mellő az, hogy kiűzünk érte.

(Az Európa Tanács ajánlása)

Balanyi László: Egy képzős diák árvízi élményei

Részlet az „Iskolatörténeti Füzetek”

4. számából
(Emlékezés az 1956-os bajai árvízre)

A hivatalos számadatok is mutatják ezt. Amíg ugyanis az elmúlt húsz év átlagát tekintve a Duna vízszintje (1930-1950) évek átlagát vettem számításba (kiszív esetén csak 167 cm, középvíz esetén 421 cm) nagy víz esetén pedig 812 cm-es vízfálást mutatott — ezt még kényelmesen bírták a régen megépített gátak —, addig 1954 júliusában a tetőzés 913 cm-re hágott. De Baján még ezzel a magassággal is dacoltak a gátak.

1956. március első felében azonban emberemlékezet óta nem tapasztalt magasságot ért el a víz, amikor 1037 cm-re emelkedett, s a gátakat több helyen is elsöpörte, s néhány nap leforgása alatt sik tengerré változtatta az egész bajai vidéket. A víz pusztítását még csak növelte a hideg, fagy és a jég.

A bajai vasútnak a Duna-hídja felé vezető hatalmas híltépe mint keskeny nyelvt kigyózott a jöszefvárosi, szentjánó-

si és bajszentiváni „tenger”-részek között, s róla gyönyörűségében is borzalmas kilátás nyíltott északra is, délre is. Mindenfelé csak a vadul hullámzó, jégtáblákat sodró víz... víz... víz...

Olyan is volt az egész vidék, mint a megbolygatott méhkas. Szinte az egész országból ide összpontosult az erő, a segíteni, menteni akarás. A bajai tanítóképző tanárai és diákjai is kivették részüket részben a menekülésből (Herr György és Losonczy György tanárok kiköltözése), részben pedig a mentési munkálkodásban.

De hadd szóljanak erről maguk a diákjaim, akik a tanárokkal együtt ott voltak szinte éjjel-nappal, s esőben, hóban, zivatarban gátakat építettek és mentettek.

(Most Cseh Béla II. éves tanító növendék élménybeszámolóját közlöm — változtatlanul.)

Az 1956-os esztendő kora tavasza a szép idő éltető, rügyfakasztó melege helyett tragikus meglepetést rejtgetett az egész Duna-mente számára. A Duna — mintha megunta volna évszázados, aránylag csendes, nyugodt járását — vad dühvel duzzadt, s ijeszítő magasságig emelkedve terpeszkedett szét, s hódította ezer és ezer hold számára a verejtékkel művelt földeket.

"Mi is menekültünk. . .

A Duna kicsinek találva medrét — alattomosan és gyorsan hőmpölygette piszkos habjait a korán leszálló este leple alatt. A várost a felvégi rész felől támadta meg a víz az éjszaka folyamán az alacsonyan fekvő házakat nyaldosták már a hullámok. Az emberek csónakokon menekültek, s mentették a menthető. Rettenetes látvány volt! A sötétben lámpások imbolyogtak, melyek sápadt emberarcokat világítottak meg. A környéket halálos, néma csend iltette meg. Csak a víz csobogása hallatszott.

A rádióból már napokkal előbb értesültem arról, hogy a Duna ausztriai szakaszán nagyon megáradt. Először nem adtam komolyabb jelentőséget a dolognak, de azután következett a szárnyú család! A jeges úr beérve Magyarországra, letarolta Szigetközét, s tovább hőmpölyögve feléle; hátán a jégtáblákon kívül már házak romjait is cipelt. Esztergomban a szennyvízelvezető csatornákon keresztül buzogott fel a víz, s a város alsó részét hidegen körülzárolta.

Ekkor repülőgépekről bombázní, robbantani kezdték az álló jeget, a Duna felső szakaszán. Közben ahul továbbra is állt a jég, s a felülről elindult jégtáblák feltorlódtak. Itt Baján fejmagasságig is feltorlódtak egyes helyeken a jég, s a híd alsó éleiben megakadt.

A víztömeg pedig folyton közeledett. Mikor ideért, a jég elalta az útját, s lefolyást keresve átlépett a partokon. Nemsokára már a Nostra falaihoz ért, s tovább emelkedett. S ekkor következett be a katasztrófa. A hatalmas víztömeg óriási nyomással támaszkodott a Vörös Hídhöz épített zsilipre. Az öreg híd nem

JÉGESÁR JÓZSEFVÁROSBAN

bírta a nyomást, s engedve az erőszaknak, kezdett összeroppanni. A műszaki katonai egységek próbálták a víznek úgy útját állni, hogy a hidat fölrobbantva, annak törmelékével eltömjék a víz útját. Azonban mindhiába. A zsilip átszakadt, s az ár gyorsan magáévá tette a töltés és a Deszkás utca közötti területet, majd mint a telhetetlen hóddó, tovább terjeszkedett. Előntötte a Deszkás utcát, s a híd után a töltést is átszakította. Ezzel kezdte meg Baján legjelentősebb hódtását a Duna.

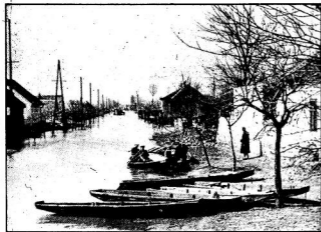
Először a töltés mögött lévő tavakat egyesítette a víz, s utána átlépte a Kölcsey utcát, körülfogta a Kertész utca, a

Szent László utca végének házait. Ezután a felvégi templom melletti üres, gidrsgödörös területet, a Határ utcát, Új sort, stb., lepte el az ott lévő laktanyákkal együtt. A katonák gyorsan kiköltöztek, majd a polgári lakosságnak nyújtottak segítséget.

Ez történt vasnapról hétfőre virradó éjszaka. Ekkor már a város társadalma megfeszített életmentő munkában állt. Az ország legkülönbözőbb részéből voltak itt teherautók, s homokkal megrakva száguldoztak. A Nagymalom mögötti homokdomb pár nap alatt eltűnt, s a város "védelmi vonalán" emelkedett újra.

Emberi cselekedeteknek, hősi cselekedeteknek voltam szemtanúja azokban a napokban. Sofőröket láttam, akik két nap egyfolytában ültek a votán mellett, hogy homokzsákokat hordjanak a veszélyes helyekre, s hogy reményt veszített családokat vigyének a közeli rokonokhoz. A várost körülvevő falvak megteltek a kiöntött városi lakossággal. Az itthon maradtok pedig a gátakon szorgoskodtak csákánnyal, ásóval, lapátal kezükben.

Mi is hurcolkodtunk. A víz itt volt nem messze tőlünk. Az apróságokat elbortuk, a nagyobb bitorokat pedig otthon igyekeztünk biztonságba helyezni. A forgalom az utcán óriási (Bokányi Dezső — volt Flórián utca) volt úgy éjjel, mint nappal. Saját becélésem szerint kb. 740 autó ment el előttünk egy nap, a zavartalan idők 8-10 autójával szemben. Az emberek zavartak voltak, s ingerültek. Aggódtak. Aggódtak azért, amiért egész életükön át dolgoztak, küzdöttek; szeszor és ezerszer szembeszálltak a nehézségekkel. Keserves munkájuk eredményét fenyegette most a százkarú óriás — a Duna, s a hosszú évek alatt

CSÓNAKKAL AZ UTCÁKON

szerezett kis ház, mint játék feküdt a hideg, könyörtelen víz ölében.

A második éjszaka már néha hatalmas roppanásokat hallottunk. Hajlékok dőltek össze. S e recsegések-roppogások másnap — kedden reggel — sem szüntek meg, sőt sürsüdték. A világosan lehetett látni, amint a házak teteje megbillent, s a következő percben már a hideg hullámok alatt pihentek a téglák, gerendák.

A víz azután lassan húzódtott vissza. A romok a felszínre kerültek, s megkezdődtek a helyreállítási munkálatok. A családi házak gyors ütemben emelkedtek újra a vidékről jött kőműves-híradók keze alatt, s egy év múltával már csak az új, vakolatlan házak emlékeztették az erre járó vándort: 1956 tavaszán a Duna jeges hullámai itt csapkodtak a hideg tavaszi szél uralma alatt."

GEMENC

Az utolsó természetes Duna-part volt Magyarországon?

Számomra, Duna-parti ember számára a Duna, az ártéri erdő, a holtágak természetes vízvilága jelenti a szülőföld-höz való kötődést. Ha az ember azt veszi el, ami számára a szülőföldet jelenti, akkor úgy érzi, hogy valami személyes dolgát, életének részét vették el tőle. Ez természetes módon érzéseket mozdit meg benne, melyek az ilyen események tárgyalagos megítélését nagymértékben megnehezíti. Ezért Gemenc értékének, ezen érték pusztulásának és a természetes ártéri terület jelenlegi állapotának bemutatásához egy helyi kötődéstől mentes, elfogulatlan és hozzáértő kutatócsoport véleményét szeretném felhasználni. Köztudott, hogy 1990–1991-ben Cousteau kapitány és kutatócsoportja vizsgálta a Dunát. A vizsgálatban résztvevő Francois Saranó úr feljegyzéseiből Gemencre vonatkozó részek idézésével próbálom a problémákról tárgyalagos bemutatást elvégezni. Idézet a Calypso Log. 1991. április című feljegyzés „Az élető áradás” című fejezetéből:

"Szerencsés jóval föntebb, az Alpokban olvad a hó, és az eső tovább áztatja a Fekete-erdőt. Az Inn, az Iller és az Iskar felduzzadnak. A Duna barna vizeket hõmpölyg, gyorsan árad, túl gyorsan, mert az áradat nem talál már helyet ahhoz, hogy szétterüljön abban a csatornaberében, amely felváltotta régi medrének mellékfolyó-hálózatát és holtágait. Kõbörtönbe zárva, a Duna vize koncentráldott, ereje megnõtt. A víztõmeg úgy vonul át Bécsen, mint valami óriási hullám. A vízszint éjszaka iramban nõ, 2,5–3–4

m, aztán hamarosan 4,6 m. A Duna ekkor már csak ellenség, amelyet vissza kell szorítani a védõgátak mögõ, hogy el ne árazssa a várost, az ellenség elvonul, megérkezik Budapestre — ekközben a víztõmeg már csökken. Az osztrák és magyar hullámtéri erdõk túl keskeny sávok ahhoz, hogy ténylegesen lassítsák az áradatot. A kanalizált hullám végigrohan a magyar Alföldön. Úgy távozott, hogy senki sem profitált belõle! Végül mégis megtalálja ez a félelmetes vízáradat azt a földet, amely befogadja, a Gemenc magyar-jugoszláv ártéri erdõt és a Kopács-rétet. Ekkor végre szétterül, kinyújtózik a fák közötti lapos területeken. A tikkadt fûzek újra kizöldülnek és vészen áznak. A Duna újra életre kelti a holtágakat és a halastavakat. Víz, friss víz! Az élet újra él, az élet erõre tör!

Itt olyan élvilág maradt fõn — amely máshol már elúnt —, ezeken az ártéri területeken, amelyeket a tudósok, mint például Roux professzor — a Lyoni Állatbiológiai és Folyamokológiai Laboratórium kutatócsoportjában — úgy vesz számba, mint a folyó legfontosabb szakaszát: „A halak ide járnak szaporodni, itt fejlõdnek ivadékaik a sodrás menedékében. Itt bújnak meg a kifejlett példányok a nagy áradások idején...” a gerinctelenek tömege (rovarok, mészházások) ugyanakkor tisztakeres a természetes állapotú folyópartokon, mint a szabályozott medre mentén, s persze a steril és monoton kõgátas partokon. Mi városlakók, elfelejtettük, hogy az áradások létfontosságúak. Az életõ áradat a mi szemünkben csupán

destruktív erõ, amely visszakövetelt tõlünk azt a területet, amelyet betelepítettünk. Azok, akik közel élnek a természethez, nem févednek ekkor! A halászok madarak, kormoránok, mindenfélre köcsögök, gólyák, réti sasok ezrével lakják a Kopács-rétet. Az életnek sly nagyfokú nyílászése európai folyó mentén manapság elképzelhetetlen másutt, holott valaha ez volt az általános.

A halászok, akik bölcsen az árterületen kívül építik föl falvaikat, jól tudják, hogy addig élhetnek meg, amíg a terület rendszeresen víz alá kerül. A gemenciek már érzik, hogy az életük, a halászhelyek, a jövedelmük lassan elapad, ahogy folyamatosan kiszárfítják és felhasználják a magyar ártéri övezetet."

Tehát ez a helyzet Saranó úr szerint. Mint általában, valóban érezzük, hogy Gemenc napjai meg vannak számlálva. El is kezdünk fesselegni, amint a hazai viszonyok demokratizálódása ezt lehetővé tette. Fórumok, sajtó, parlamenti interpellációk és minden más lehetőség elkekerült, mely alkalmas volt a veszélyhelyzet bemutatására. Kezdetben úgy tûnt, hogy talán sikerül. A területnek lett természetvédelmi kezelõje, mindkét környezetvédelmi miniszter a helyszínen megismerte a problémát, az Országgyûlés 28/1991.A/VL.30./Ogy. határozatával rendelkezett a Duna Sió-torkolat és a Dráva-torkolat közötti szakaszán és a Dráván A Duna-Dráva Nemzeti Park létrehozásáról.

Tehát minden sînen van. Miért ez a magyaros pesszimizmus? Talán azért, mert a sîne állítás látszólagos. A terület természetvédelmi kezelését végõ kirendeltség egy vezetõbõl és két természetvédelmi őrõbõl áll, felszereltségük gyenge, hatáskörük minimális. A terület valós gazdója változatlanul a Gemenci Erdõ- és Vadgazdász, mely részvénytársaság

alakult — tehát nyereségérdekelt gazdasági szervezet — és változatlanul, mint ellenérdekelt fél jelenik meg és tevékenysége természetesen a természetvédelem ellen hat. A részvényszerűség elképzelését egyértelműen bemutatja vezetőjének a közelmúltban megjelent „Duna-Dráva Nemzeti Park mindenfajára” című publikációja (Biotechnológia és Környezetvédelem Ma és Holnap folyóirat VII. évfolyam 3.szám, 1993. november hó). A miniszter urak a helyszíni szemlék során megdöbbentek, nem akartak hinni a szemüknek.

Bennük még a „Gyógygyírától lombhullásig” című filmből megismert Gemenc élt a látogatás napjára. Sajnos a megdöbbentésen túl további megnyilvánulásokról — a terület sorstai illetőin — nem érkezett visszajelzés.

Az Országgyűlés 28/1991.sz. határozatának végrehajtása lassan halad, a védett területek javasolt határainak, övezeteinek kijelölése napjainkban van az egyeztetés stádiumában. Miközben a területen található erdők természetes úton keletkezett állománya az összállomány 20%-át alig éri el. A vízjárást biztosító holtágak, fokok elzárásra, áttürelésre kerültek, mely a terület száradását és ár-vezék után a pangó vizek károkozását eredményezi. A védelem alá helyezés lassan vontatottan halad és féltő, hogy mire megtörténik, már nem lesz értelme. Ez nem az ittlakók szubjektív véleménye csak, így látja ezt a korábbiakban idézett Saranó úr is, aki véleményét feljegyzésében az alábbiak szerint rögzítette:

"Gemenc első felfedezésekor hagyjuk, hogy megtévesszen minket a látszat. Gyalogosan és vízközlelben az erdő érintetlen része hatalmasnak tűnt. Fenéről nézve mindez nevelésesen hat: mint valami fölözött állatbőr, s a foltok nyílegyenesen húzott nyárfa-négyzetek. Mindenütt haladók mellékágak, kis gáttal elzárva, megfosztva a sarkantyúkkal megforgatott víztől.

Vége egy illúzióknak! A helikopterrel való felszállás kimondatja velünk a rettetéses ítéletet. Onnan fenéről elég egyetlen pillantás ahhoz, hogy átlássunk egy egészen kicsiny árteri erdőt, melyet egyre több művelt föld vesz körbe, és egyre több ház, melyek rátelepsznek az őrtökre kiszáradt földekre."

Ezek után számomra a természetes vízi világot szerető ember számára már csak a halvány remény marad, hogy Saranó úr hátha tévedett és az utolsó természetes Duna-part egy csoda folytán mégis megmenthető.

Petrity József

A VÍZ KÖZÜGY

- vízügyi krónika -

Az „Életadó”, az „Éltető”, víz és a „pusztító” árvíz jelzők érzékletesen fejezik ki nyelvünkben azt a tényt, hogy a víz élet-halál kérdése.

A civilizáció fejlődése általmaival együtt befolyásolja vizeink és az élet minőségét is.

A Föld — víz — levegő egységét, harmóniáját veszélyeztető tényezők felismerésén a köztudatban még nem hozott jelentős változást. A természeti csapások, katasztrófák „látványa” mozgósló erjed, a védekezés, az elhárítás közérdek, a széleskörű összefogás nem csak látványos demonstráció. A környezetünket, az életterünket alkotó elemek megőzésére, védelmére, a veszélyeztetés megszüntetésére tett intézkedések azonban még nem eredményeztek hasonló széleskörű összefogást. Talán az információ, a mozgósító erjed felhívás, a jó szándék, az erős elhatározás és a tettek sora minőségi változásokhoz vezet a probléma közbén is.

A „Víz és a Környezet” konferencia Dublinban 1992. január 26-31. között 113 ország vezető szakemberei, ENSZ világszervezetek és a nagy fejlesztési intézmények szakértői áttekintették a világ fejlődése szempontjából kritikus vízi és környezeti kérdéseket, és javaslatokat készítek a „Környezet és Fejlődés” világkonferencia számára, amelyre 1992. júniusában került sor állam- és kormányfői részvételével Rio de Janeiro-ban. Részlet a Nyilatkozatból: „A korlátotlan édesvízfészletek nem körültekintő hasznosítása egyre erősebben veszélyezteti mind a fenntartható fejlődést, mind a környezet védelmét. Az emberiség egészséges élete és jóléte élelmezésének biztonságá, az ipari fejlődés és az ezek alapján képző okrendszerek egyaránt veszélybe kerülnek, ha a vízzel és talajjal, mint természeti erőforrásokkal rövid és hosszú távon nem gazdálkodunk hatékonyabban, „mint a múltban”.

A konferencia jelentése négy alapvető figyelembevételével helyi, országos és nemzetközi szintre foganatosítandó intézkedésekre vonatkozó ajánlásokat fogalmazott meg.

I. Alapelv: Az édesvíz véges és sebezhető természeti erőforrás, amely elen-

gedhetetlen az élet fenntartására, a fejlődés és a környezet védelme szempontjából.

2. Alapelv: A vízkészlet-gazdálkodás és —fejlesztés a különböző szintű vízhasználók, tervezők és politikai irányítók részvételén kell alapuljon.

3. Alapelv: A nők központi szerepet játszanak a víz beszerzésében, megővésében és az azzal való gazdálkodásban.

4. Alapelv: Az egymással versengző vízhasználók szempontjából a víz gazdasági értékkel bír és a gazdasági javak kategóriájába sorolandó.

A fenti négy alapelvből kiindulva a Konferencia résztvevői ajánlásokat dolgoztak ki, amelyek egyes országok számára lehetővé teszik vízkészlet-problémáik megoldásának teljességre törekvő megközelítését.

Tágabb és szűkebb környezetünk meghatározó tényezője a Duna. Miatta emberi érdekek tünteknek folyamatosan. A történeti visszatekintés, a jelen változásait és törekvéseit felvilágító téma szolgálja az együttgondolkodást a városban, a városért munkálkodók összefogását mindazokkal, akik felelős döntéseket hoznak közügyekben, így a vízügyekben is.

A VÍZÜGYI SZERVEZET KIALAKULÁSA TÉRSGÜNKBEN:

Egykor a Duna-menti települések életét döntően a folyó határozta meg. Sok ember kegyérkeresését jelentette a hajózás, a vízomlóárkodás, a halászat, az árteri erdőkben a fakitermelés. Az árvíz széleskörű összefogásra, egymás segítségére készítették az embereket nemzetiségi, vallási havatározástól függetlenül. A legkorábbi vízumunkkat a hajózás, a vontatóutak, az árvizek elleni védekezések érdekében végezték. Budapest alatt az erősen kanyargó Dunán a jég gyakran megállt és pusztító árvizeket okozott. A folyó szabályozását Beszedes József tervei alapján kezdték meg Paks-Báta között az 1820–25-ös években.

A Folyammérnöki Hivatalok 1871-től alakultak meg. Az 1880-as években kezdték megalkotni a Kultúrmmézői Hivatalokat, amelyek elsősorban a víz-

rendezési és a mezőgazdasági célú munkákat szerveztek, irányították.

A Bajai Folyammérnöki Hivatal 1922-ben alakult meg, ekkor szabályozták a Baja melletti Duna-ágot, alakították ki a kőkötőt.

Az 1862-es pusztító jeges árvíz után alakult meg 1871-ben a Pest megyei Sárközi Ármentesítő Társulat. Irányításával Baja–Dunapataj között az árvízvédelmi munkák mellett megkezdették a mocsarak lecsapolását és a belvizek rendezését. Tevékenységüket az 1896-os Ezredéves Országos Kiállításon oklevéllel ismerték el.

Az államosítással 1948-ban a Hivatalok megszűntek. Az egységes, állami víznyelvények irányítására 1953-ban megalakult az Országos Vízügyi Főigazgatóság.

Az Alsódunavölgyi Vízügyi Igazgatóság 1955. január 15-én alakult meg. A működési terület vízgazdálkodási jelentőségét bizonyítja az a tény is, hogy az országban a 10 megyei központon kívül Baján és Gyulán is alapították vízügyi igazgatóságokat.

Az APUVÍZIG működési területe 5.881 km², ezen a területen 89 település található. Északon Bács–Kiskun és Pest megye közigazgatási határa, keleten a Duna–Tisza közötti természetes vízválasztó, nyugaton a Duna, délen az ország-határig terjed.

A VÍZIG egykori feladatköze kapcsolódott a terület gazdasági szerkezetéhez. Ide tartozott a Duna szabályozása, a vízkároknak elleni védekezés, a térség vízrendezési és öntözési munkálatainak irányítása.

E közbizalom kialakult a vízminőség-vezérlés módszerei. Laboratóriumok épültek. Szervezték a vízellátást, csatornázást, a szennyvíz tisztítást.

A fenti feladatokhoz kialakult a vízügyi hatóság is.

A kárelhárítási feladatok szükségessé tették a jogosult vízügyi szervezetekkel való együttműködést. A magyar és a jugoszláv kormány 1955-ben egyezményben közös érdekének nyilvánította a Dunaföldvár–Vukovár közötti 227 km hosszú Duna–szakaszt, a Baja–Bezdán közötti 55 km hosszú ültést, a Ferenc tóparcát és a Kigyós belvízrendszert. Az egyezmény értelmében a magyar és a jugoszláv vízügyi felek minden műszaki beavatkozást egyeztetnek, a vizek kártételei ellen közösen védekeznek. A magyar és a jugoszláv vízügyi szakértők együttműködése az elmúlt évtizedekben sikeres és eredményes volt.

Az árvízveszély miatt 1981-ben — az országban elsőként — befejeződött a Solt–Baja–országhatár közötti töltés erősítése.

Nagy útemben folyt a Dunaföldvár–országhatár közötti Duna–szakasz szabályozása. Az 1970-es években jelentős

vízrendezési munkák voltak az Alföldön. Kiemelt feladat volt a vízkészletgazdálkodás, az öntözés fejlesztése, a környezet védelme.

Nagy útemben megindult a vezetékes ivóvíz-ellátás, ezt lassabban követte a szennyvizek elvezetése, tisztítása.

Az 1980-as évek gazdasági visszaesése miatt a VÍZIG területén is egyre kevesebb pénz jutott fejlesztésre, fenntartásra, üzemeltetésre.

Az 1990-ben bekövetkezett politikai és gazdasági változások új kihívást jelentettek a VÍZIG-nek. A szakmai irányítás továbbra is állami feladat marad, a vízügyi létesítmények építése, felújítása fokozatosan külső gazdasági szervezetek bevonásával történik.

AZ ORSZÁG GAZDASÁGI ÁTALAKULÁSÁBÓL KÖVETKEZŐ

VÍZÜGYI VÁLTOZÁSOK:

- az állam a vízgazdálkodás anyagi támogatását fokozatosan csökkentti,
- az ökológiai érdekérvényesítés erősödik,
- a VÍZIG működési területén várhatóan nő a mezőgazdaság vízigénye,
- az iparban csökken az ivóvíz minőségű víz felhasználása (öntözés, élelm. feldolgozás), a szennyvíz elvezetése és tisztítása fokozottabb útemben fejlődik,
- átalakul egyes szolgáltatási szervezetek,
- a vízkárelhárítási feladatok végrehajtásához külső szervezetek (önkormányzat, honvédség, polgári védelem) bevonása, megosztott teherbírás,
- a központi költségvetési támogatás csökkenése és az ebből következő létszámcsökkentés miatt szorosabb együttműködés a helyi önkormányzatokkal.

A VÍZÜGYI IGAZGATÓSÁG TOVÁBBI FELADATA:

- a vezetékes ivóvíz-ellátás, a szennyvíz-elvezetés és -tisztítás gyorsabb fejlesztése, szakmai irányítás,
- a terület vízkészletének mennyiségi és minőségi védelme, különösen a Duna melletti vízbázisok megóvása,
- az öntözőtelepek üzemeltetése és fokozatos privatizálása,
- a közös érdekű magyar Duna–szakasz szabályozásának befejezése,
- az árvízvédelmi művek állandó karbantartása, különös tekintettel a védélt területen élő lakosság élet- és vagyonbiztonságára,
- a vízrendezési művek (csatornák, zsilipek, szivattyútelepek) folyamatos felújítása, együttműködés a vízgazdálkodási társulattal.

A TULAJDONVISZONYOK ÁLAKULÁSA

Állami tulajdonban maradnak a létesítmények a vizek, vízfolyások, vízi létesítmények, amelyek használata, fejlesztése, hatása nagyobb téjegységeit érint.

AZ ÁLLAM FELADATA:

- a vízügyi, hatóságig igazgatás,
- a vízgazdálkodási irányításához szükséges adatok gyűjtése, értékelése (vízkészletek, vízrajz),
- a vízkészletek megóvása, ehhez szükséges intézkedések megtétele és összehangolása,
- a folyók és nagytavak szabályozása (Duna, Ferenc tóparcát),
- a kettős hasznosítási belvízrendszerek fejlesztése, fenntartása, a vízmennyiség szétosztása,
- az árvízvédelmi művek fejlesztése és karbantartása,
- a vizek elleni kárelhárítási szervezetek és végrehajtása.

Önkormányzati tulajdonba kerülnek az állami főművekhez csatlakozó, helyi érdekeltsgű vizek, vízellétesítmények, helyi vízi közművek.

AZ ÖNKORMÁNYZATOK FELADATA:

- a helyi lakosság és szervezetek ellátása, érdekérvényesítés,
 - egyes helyi vízgazdálkodási feladatok ellátása (csapadékvíz elvezetése, ivóvíz, szennyvíz tisztítása).
- Magántulajdonba kerülhetnek a saját ingatlanon összegyűlt és ott felhasználható felszíni vizek és saját célú szolgáltató vízellétesítmények (pl. halastó).

A vízkészletekkel történő hatékony gazdálkodás teljeslegre törekvő szemlélet követel meg, amely a társadalmi és gazdasági fejlődést a természetes ökoszisztemek védelmével kapcsolja össze. A hatékony gazdálkodás a felszíni és a felszín alatti vizek teljes vízügyi fejére kiterjedően hangolja össze a föld- és vízhasználatokat.

A bevezetésben idézett Nemzetközi Konferencia víz-szertartással kezdődött. Gyermeknek a világ minden részéből vizet hoztak egy kristály-édesnybe és azzal a megindító kérdéssel fordultak az egybegyűlt szakértőkhöz, hogy teygenek meg minden tőlük telhető az értékes vízkészletek megóvására a jövő nemzedék számára.

A megőrzést elsősorban a vízügyi szakemberek és az önkormányzati vezetők összehangolt stratégiája biztosítja. Azonban valamennyi polgár érdeke, hogy jövőbeli cselekedeteiket a gyermekek kéresei irányítsa. Erre utal az ENSZ 1992. decemberében hozott határozata is, amely március 22-ét a VÍZ VILÁGNAPJÁ-vá nyilvánította.

Ziegler István
vízügyi igazgató

AZ ÉLTETŐ VÍZ

Amikor a Víz Világnapja kifejezést halljuk, elsősorban a Föld felületének nagyobb részét borító világtegerre, a tavak, folyók és egyéb felszíni vizek tisztaságának, továbbá az ivóvízbázisoknak egyre szükségesebbé váló védelmére gondolunk.

A vizek élővilágának, növényeinek, állatainak elhullásából, anyagcseretermékeiből keletkező természetes szennyeződések a vizek az évmilliók során a rendszerben kialakult úgynevezett öntisztító képések kiküszöbölni. Ezt kisebb-nagyobb, az utolsó fokozatban főleg mikroszkopikus szervezetek végzik. Az öntisztításban a szerves anyagok végzős sora a rendszerben újra felhasználható egyszerű anyagokká alakulnak és az illető víz természetes egyensúlyát nem veszélyeztetik.

Nem így áll a dolog azokkal a különböző vegyi és olajos szennyeződésekkel, amelyekből újabban egyre több éri felszíni vizeinket. Ezek kiküszöbölésére a vizek természetes elhárítórendszereket nem tudnak és a szennyezések agresszív, sokszor erősen mérgező jellege miatt a jövőben sem fogunk tudni kialakítani. Az eredmény: egyes fajok hamarabb, mások később kipusztulnak az illető élőegyüttesből, a szennyezéseket jobban tűrő fajok elszaporodnak, stb., azaz megbomlik az illető élő rendszer természetes harmóniája. Ezt az ember kezdetben csak kevéssé, később egyre jobban észreli, s egy ilyen folyamat összességében az egész élővilág számára szomorú perspektívákat tartogat.

Amikor a Víz Világnapja ezeknek az összefüggéseknek a felöltségeltjes végiggondolására kényszeríti bennünket, egyben annak az elhatározásnak is meg kell születnie kiben-kiben, hogy a saját lehetőségein, saját működési körén belül a víz, mint a szárazföldnél kiterjedtebb életterület harmóniájának fenntartása érdekében mindent tegyen meg.

De ezen a jeles napon, a Víz Világnapján arra is ösztönözni kaphatunk, hogy egyszer amúgy igazán végiggondoljuk, mit is jelent a víz az életünk, sőt ezen túl az egész földi élet szempontjából. Most csak három mozzanatot emelnék ki ebből az igen átfogó kérdéskörből.

Az élet sokszáz millió évvel ezelőtt — mikroszkopikus szerveződések, lé-

nyek formájában — a vízben keletkezett és az ott keletkező élőlények belsejében is csak vizes oldatok formájában bonyolódhattak le az életfolyamatok. A szárazföldre kiléptető élőlények és azóta is minden szárazföldi élőlény az „ősi közeget”, a vizet a teste belsejében hordozza és az életfolyamatai is csak vizes oldatokban bonyolódhatnak le. Ez természetesen az emberre is érvényes. Jőformán csak a fogzománcunk az olyan szöveti produktum, amelynek víztartalma 1 % alatti. Még a csontjaink is 22–34 %, a zsírszövetünk 7–40 % vizet tartalmaznak, egyéb szövetünk, testrészeink pedig többnyire 70–95 %-ot. És ez a víztartalom csak kevéssé csökkenthet a szervezetünk végtelen következmények nélkül.

Természetesen nem mindegy, hogy a szervezet folyamatos vízutánpótlása milyen minőségű vízzel történik, mert szervezetünk vízgazdálkodás és vízszűrő rendszere is csak bizonyos határok között tud a „rossz” vízből „jó” vizet csinálni.

A másik mozzanat, amire a víz kapcsán rámutatnék, legalább ilyen lényeges az egész élővilág léte szempontjából. Az élet akkor tudta a vizeket és később a szárazulatokat meghódítani, amikor kellő energiával rendelkezett erre a „hődítő hadjáratra”. Az ősi mikroorganizmektől akadtak olyanok — utódaik néhány típusa még ma is él — amelyek egy-egy bizonyos anyag eloxidálásából nyerték az életfolyamataikhoz szükséges energiát. Az ilyen szervezetek azonban az illető speciális „energiaszolgáltató” anyag előfordulásához voltak és vannak kötvé, s így sző sem lehetett arról, hogy az ilyen szervezetek a Föld egészét meghódíthassák.

A Föld egészének — vizeinek, szárazulatainak — az élővilág által történő meghódítása, egy csodálatos érzéves vegyületnek, a klorofillnak köszönhető. A klorofill-molekula képes a földi élet szempontjából legalapvetőbb biokémiai reakció lebonyolítására, amikor is a Föld felszínén (a vizekben is) mindenhol jelenlévő széndioxidot (CO₂) és a vizet (H₂O) egy külső, kozmikus energia, a Nap sugárzó energiája felhasználásával a szőlőcukorra (C⁶H¹²O⁶) építi össze. A lektórtü napenergia a keletkező szőlőcukor-molekulában van mint „összeter-

tő” energia beépítve. (Csak röviden utalunk arra, hogy ennek a kémiai reakciónak mintegy „melléktermékeként” oxigén szabadul fel, az az oxigén, amely a földi légtér fontos alkotójaként ugyancsak elengedhetetlen a földi élet számára.) Az így keletkezett szőlőcukor alakul tovább a növényekben keményítővé, cellulózzá, stb. és bizonyos további elemek beépítésével egyéb testvegyületek. Erre a sajátos biokémiai folyamatra csak a zöld növények képesek és az egész földi élet az általuk létrehozott energia- és anyagbázison nyugszik.

Az előbbieken ismertetett folyamatban túl azon, hogy egy külső, korlátlan kozmikus energiaforrás, a Nap energiáját tudja földi vegyületbe beépíteni, még az is legnagyobb, hogy két igen egyszerű szerettel vegyületből, a széndioxidból és a vízből tud olyan szerves molekulát létrehozni, amely az életfontosságú szerves vegyületek hihetetlen sokaságának a kiinduló vegyülete. És a két kiinduló anyag egyike a víz, amely olymódon ott van a földi élet sokrétűségének a biokémiai megalapozásában.

A víz fizikai tulajdonságai közül is érdemes egyet, a földi élet szempontjából ugyancsak óriási jelentőségűt szemügyre venni. A víznek — szemben más folyadékokkal — csak + 4 °C-ig növekszik a sűrűsége, azután csökken. Az eredmény: a vizek a felszínükön fagynak be és a keletkezett jégréteg védi a befagyástól az alatta lévő sűrűbb, fagyott feletti vizet. Sekély vizek ugyan befagyhatnak fenéki, de az esetek többségében a felszíni jégréteg által védett, be nem fagyott, 4 °C körüli hőmérsékletű vízben a megfagyás veszélye nélkül tehetnek át az állatok és növények ez biztosítja azután az élet fontosságát a vizekben és a vizeknek is érzéketlenség az egész földi élet szempontjából igen jelentős.

A vizek a földi életben betöltött sokoldalú és meghatározó szerepére az előbbieken bemutatott három mozzanattal is érzéketlenség utal. A Víz Világnapján gondoljunk arra, a hihetetlenül gazdag „szerepvállalásra”, ami a vizet életünk minden pillanatával, életünk fiziológiai lényegével és az egész földi élettel összeköti.

Prof. Dr. Uherkovich Gábor

A VÍZ NAPJA - A VÍZÜGYI FŐISKOLÁN

PROGRAM (március 22.)

- 8.30 h: A bajai általános iskolások részére kiírt gyermekrajz-pályázat eredményhirdetése, a nyertes pályamunkák bemutatása
- 9.00 h: „A víz az élet” — vetélkedő bajai általános iskolás csapatok részére
- 11.30 h: A gyermekrajz-pályázat és a vetélkedő nyertesei részére hajókirándulás a Dunán
- 11.30 h: Előadás a sárkányrepülés alkalmazásáról a vízügyi és természetvédelmi megfigyelésekben, sárkányrepülő bemutatása az érdeklődők részére
- 14.00 h: A gemenci holtágak múltja, jelene és jövője.
Előadás a holtágak tervezett vízgazdálkodási rehabilitációjáról
Beszélgetés Gemencről Solymos Ede ny. múzeumigazgatóval
Diavetetés
Film bemutatása a bődőncsnak készítéséről
Poszterbemutató a Vízgazdálkodási Intézet gemenci kutatási munkáiról
- 16.00 h: Tanácsadás akvaristáknak, horgászoknak (bemutatóval egybekötve)
- 17.00 h: Kamarazenei hangverseny

FOLYAMATOS PROGRAMOK

- **NYITOTT KAPUK:** a Vízgazdálkodási Intézet tanszékeinek és laboratóriumainak bemutatása az érdeklődők számára
- **MILYEN A KUTAM VÍZÉNEK ÖSSZETÉTELE?** — Fizikai-kémiai gyors vízminőség- és tanácsadás a Víztechnológiai Laboratóriumban az érdeklődő bajai polgárok részére

KIÁLLÍTÁSOK

- **“A művészet a tudomány szolgálatában”** — kiállítás Richter Ilona szegedi művész grafikáiból és pasztellképeiből
- **Vízügyi szakmatörténeti kiállítások** (a Magyar Vízügyi Múzeum gyűjteményéből):
Széchenyi emlékkiállítás (1991)
A magyarországi öntözéses gazdálkodás története (1993)
- **Fotókiállítások:**
Vízünk — a Duna Fotóklub
Színes képek Gemenc élővilágáról
- **Geodéziai és vízrajzi műszerek kiállítása**
- **Poszterkiállítások**
Nyári szakmai gyakorlatok
Sárkányrepülés alkalmazása a vízügyi és természetvédelmi megfigyelésekben
A Duna és a Sugovica vízminőség-változása 1992-ben
- **Kiállítások a PMMF Vízgazdálkodási Intézet könyvtárának gyűjteményéből:**
“Buzgár” — szemelvények az Intézet hallgatói által szerkesztett folyóirat 30 évfolyamából
Szakfolyóiratok
Muzéális értékű könyvek

Baja természeti adottságai

I. rész

Egy város (település) Földön elfoglalt abszolút földrajzi helyzetéből a legtöbb esetben szükségszerűen eredő természeti adottságokkal számolhatunk. A 46 fokos északi szélességen tipikusan megfigyelhető az egymást követő négy évszak periodikus váltakozása: pl. melegebb és hidegebb, csapadékos és kevésbé csapadékos időszakok követik egymást. Az éghajlati elemek (hőmérséklet, csapadék, légnyomás, szél, napsütés-borultság, páratartalom) közül legfontosabb a **hőmérséklet** alakulása. Mitől is függ a levegő felmelegedése?

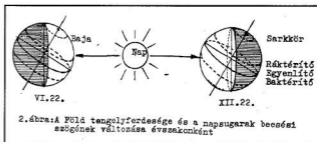
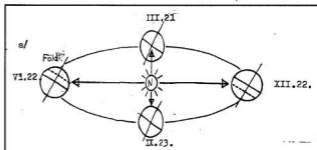
Naponta tapasztaljuk, hogy a keleten felbukkanó Nap egyre melegebben süt, amint „magasabban jár napi útján”. Ugyancsak jól érezhetően, eltérően meleg a téli és a nyári hónapokban. Vizsgáljuk meg azt is, mi lehet az eltérés oka?

A Napban zajló magfúziós folyamatok (a hidrogénatom-magok héliumatommagokká egyesülését) következtében folyamatosan anyag- illetve energiasugárzás jön létre, amelyből Földünkre is tekintélyes mennyiség jut.

Az energia legnagyobb része az elektromágneses sugárzással érkezik bolygónk felszínére, ahol a felmelegített felszín sugározza vissza a hő sugarakat, amelyek a levegő felmelegedését eredményezik. Könnyen belátható tehát, hogy a felszínre jutó energiamennyiségtől függ, mennyire melegszik fel a felszínközeli levegő. (A meteorológiai állomásokon 2 méter magasságban úgynevezett klímaházikókban lehelyezett hőmérőkkel mérik a hőmérsékleti adatokat). A felszínre nagyobb beesési szögben érő sugarak melegebbé teszik a földfelszínt. Az 1. ábrán jól látható, hogy azonos földi területre eső több energiayalább jut nagyobb szögben érkező sugarak esetén, más szóval az évilveg párhuzamosan érkező két sugárnyaláb kisebb felületre ér, s ezáltal ezt jobban felmelegíti, mint alacsonyabb beesési szögben.

A beeső sugarak szög nagysága természetesen a látóhatár feletti napmagasságtól függ. A Nap napi járása a nyugatról kelet felé tengelye körül forgó Föld mozgása következtében könnyen belátható, míg az évszakosan eltérő napállások további magyarázatot kívánnak.

A Nap gravitációs vonzása következtében Földünk egy év alatt (365,25 nap)

2. ábra: A Föld tengelyferdesége és a napsugarak beesési szögének változása évszakonként

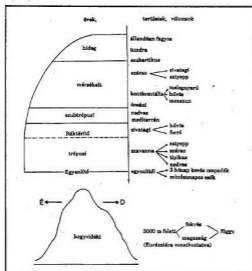
egy körhöz közeli ellipszis pályát fut be: 147 és 152 millió km között változik ezen idő alatt a Nap-Föld távolság. S hogy nem e távolság változása miatt melegebb vagy hidegebb a levegő, azt jól jelzi az a tény, hogy éppen a téli évszakban vagyunk napközben, nem pedig nyáron. Az eltérő melegítő hatás itt is az eltérő napmagassággal magyarázható. A Nap horizontfeletti magasságának változása az úgynevezett tengelyferdeségből következik (ld. 2.a., 2.b. ábra)

Az űrben keringő Föld tengelye a pályasíkra (ekliptika síkra) bocsátott merőlegestől 23,5 fokkal tér el. Mivel a mozgó Föld tengelye az év során lényegében önmagával párhuzamos állású marad a térben (mindig az égből északi pólusára mutat), a Naptól érkező sugarak eltérő beesési szögben érik ugyanazt a földfelszíni pontot (pl. Baját is).

A horizont feletti merőleges napdelelések csak a két tértől kör (Ráktérítő és Baktérítő) közötti földfelszínen lehetségesek, azaz azokról északra és délre mindig 90 foknál kisebb lesz a napmagasság a földrajzi szélességtől függően. A mindenkori delelésmagasság — ismerve a csillagászati évszak kezdetek időpontját — egyszerű számíttással megadható. Így városunkban legmagasabban június 22-

én, legalacsonyabban december 22-én látjuk a delelő Napot. Június 22-én a Ráktérítő felett (23,5 fok) sűrű merőlegesen a Nap, így városunkból ekkor 67,5 fokos szögben látjuk azt, mivel 22,5 fokkal északra vagyunk a tértől: $90^\circ - 22^\circ = 67,5^\circ$. December 22-én a Baktérítő 47° -kal van délebbre tőlünk, mint június 22-én.

Egy földrajzi pontról — figyelve a delelő Nap magasságát — bármelyik napon számítással adhatjuk meg a pontos értéket, hisz a Nap 47° -os „égi kilengése” fél év alatt következik be, amiből a napi magasságváltozás: $47^\circ : 182 = 0,25^\circ$, azaz négy naponként változik egy fokkal a delelésmagasság. Természetesen, ha lakásunk ablakán át megfigyeljük a kelelő Napot június 22-én és december 22-én, a horizont szélén (vízszintes mérve) is 47° -os lesz a két kelésirány eltérése. A fenti összefüggések ismeretében nem okozhat nagy gondot egy tervezett épületen az ablakok elhelyezése, ha olyan igénynek szeretnénk eleget tenni, hogy az év minden napján süssön be rajta a Nap. A Nap látszólagos évi járásának következménye az is, hogy március 21 — szeptember 23. közötti fél évben az északi féltekén 12 órával hosszabbak a napok, míg a másik fél évben ennél

3. ábra. Az éghajlat övezetessége (Futó, nyomán 1991.)

	Év	Nyár IV-IX.	Tél X-III.
1881 - 1890	608	361	247
1891 - 1900	636	390	246
1901 - 1910	593	339	254
1911 - 1920	658	401	257
1921 - 1930	571	334	237
1931 - 1940	635	355	280
1941 - 1950	588	300	288
1951 - 1960	617	346	271
1961 - 1970	622	368	254
1971 - 1980	568	322	246
1981 - 1985	537	300	237
1901 - 1950	599	340	259
maximum	868	563	511
minimum	387	183	87

3. táblázat: Csapadék adatok Bajn (mm-ben) (Kakas: Magyarország égh. atlasza II. Bp. 1967. alapján)

	közep hőmérséklet (°C)			
	évi	havi min.	havi max.	ingás
1931 - 1940	10,9	- 1,5	22,7	24,2
1941 - 1950	11,2	- 2,3	22,1	24,4
1951 - 1960	10,9	- 0,6	22,4	23,0
1961 - 1970	10,8	- 2,0	21,2	23,2
1971 - 1980	10,7	- 0,2	20,6	20,8
1981 - 1985	10,4	- 1,6	21,1	22,7
1901 - 1950	10,6	- 1,5	21,4	22,9
1931 - 1980	10,9	- 1,5	21,8	23,2

I. táblázat: Hőmérsékleti adatok Baján (Kakas: Magyarország éghajlati atlasza II. és a Bajai Meteorológiai Állomás adatai alapján)

	Év	Nyár (IV-IX.)
1901 - 1950	2076 óra	1499 óra
1961 - 1970	2106 óra	1499 óra
1871 - 1980	2006 óra	1404 óra
1981 - 1985	2037 óra	1459 óra

2. táblázat:

Napsütéses órák száma Baján
(Kakas: Magyarország égh. atlasza II. és a Bajai Met. Állomás adatai alapján)

rövidebbek az időtartamok, és így természetesen nemcsak a beesési szög, hanem a megvilágítási idő is befolyásolja

a felmelegedést. (A déli félgömbön éppen fordított a helyzet!)

A Nap évi járása következtében különbözőek el Földünkön a különböző éghajlati övek (ld. 3. ábra). Baja a mérsékelt övi, melegnyári kontinentális éghajlati variánsba sorolható.

Természetesen, a napsugarak beesési szögét a domborzat (fokvés) is befolyásolja, hisz a délra néző lejtő, partoldal (ld. Sugovica strand az újvárosi parton) több energiát kap, mint az északra néző.

A levegő hőmérsékletét a felszín anyaga is módosíthatja: a növény nélküli homokos felszín fölött melegebb lesz a levegő, mint a növényzettel borított, vagy vízfelszín feletti légterben. A havas felszín a sugárzás nagyobb részét veri

vissza, s ezért alacsonyabb, a borús égbolt visszatartja a kisugárzott hőt, s ekkor magasabb a hőmérséklet. Ugyancsak zavarhatják a hőmérséklet szabályos évi járását a hideg, illetve a meleg frontbetörések. Nyáron az északra, észak-nyugatról bejövő légrétegek, télen az északra, észak-keletről beáramló hideg légrétegek csökkentik, míg a délről, délnyugatról jövő melegítőmeleg egész éven át inkább növelik a hőmérsékletet. Nyáron keletről és délkeletről ugyancsak többnyire magasabb hőmérsékletű légrétegek érkehetnek hozzánk. A frontbetörések zavaró hatásait gyakran tapasztalhattuk az elmúlt hónapokban is (ld. A novemberi télies és a januári tavaszias napokat!)

Az 1. táblázatban Baja átlagos (havi, évi) középhőmérsékleti adatait, illetve azok ingadozását mutatjuk be.

A napsütés átlagos évi és nyári összességét a 2. táblázatban tüntetjük fel.

Megjegyzés: A sokéves átlagok mögött szélsőséges adatok is akadnak: 2893 és 1304 óra

A 3. táblázatban a téli-nyári félievi csapadék adatait mutatjuk be.

Megjegyzés: A sokéves átlagok mellett szintén feltüntetjük a maximum és a minimum értékeket, hisz a 868 mm-es maximum kétszeresét is meghaladja a minimumnak (387 mm). Ennél még kirívóbbak a nyári felv. év szélsőséges adatai: 563, illetve 173 mm.

A folytatásban a víz- és talajvízviszonyok jellemzését tervezzük.

A magyar lakosság tájékoztatói lehetőségei a 2. Magyar Hadsereg Don-menti harcainak idején

II. rész

A filmről, a mozik szerepéről — sajnos — sokkal kevesebbet tudunk.

A szakirodalom, tájékoztatóink szerint, eddig nem méltatta figyelmére ezt a tömegbefolyásoló eszközt, pedig hatása, főként a gyermek- és fiatalokéakra — amint erre más összefüggésben már rámutattam (12) — rendkívüli és kilugozhatatlanul kártékony volt. A Kállay-kormány propagandaminiszterének személyiségéről, jelleméről, kiválasztásának hivatalos szempontjairól, személyes ambícióiról sok mindent megtudhatunk Kádár és Náray visszaemlékezéseiből. „Antal István propagandaminiszter volt — olvashatjuk Náraynál —, de a sajtó irányítása, a Rádió és eleinte a film vezetése nem tartozott hatáskörébe (ugyanakkor)... minden áron meg akarta szerezni magának... ezek azonban magánvállalkozás természetével bíró intézmények voltak, Antalnak viszont nem volt pénze. Nem volt számára más út, mint az államosítás gondolatának propagálása...” Kádár Gyula így jellemzi Antal kezdeti lehetőségeit: „Mint kezdő propagandaminiszter nem kapott sem hatáskört, sem pénzt, kb. egy évig még megfelelő helységet sem... Eleinte különböző kívánságokkal lépett fel a honvédségnél: Szombathelyi nyersen elutasította, a Honvédelmi Minisztérium a Vezérkari Főnökség viszont kívánalmakat támasztott vele szemben. Pedig Antalnak nem volt intézkedési joga a sajtónál: ezt a sajtófőnök szoros kezében tartotta. A rádiót vezérigazgató vezette, Antal ott sem rendelkezhetett, csupán kérhetett. Figyelmükben számos „filmbizottság” működött, Antal kívánságait vagy meghallgatták, vagy sem. Antal állandóan harcolt a nagyobb hatáskörért, de csak 1943 közepén ért el némi sikert, teljes hatáskört akkor sem” (13)

Filmcenzorok lettek, a VKM kivétele alapján, 1943. januárjában olyan kiváló színészek, mint: Bajor Gizi, Márkus Emília és Tolnay Klári. (14)

Antal István és „minisztériuma” tehát az általunk tárgyalt időszakban érdemi befolyást nem tudott gyakorolni sem a rádióra, sem a filmiparra, de a sajtóra és a színházi életre. Az ország 800 körüli filmszínházában/mozi-jában zömében magyar, kisebb számban német filmeket láthatott a közönség, de másoron maradtak angolul beszélő filmek is — pl. A Zoro-Huru filmek. A dilettánsok hada kéziratok ösztönével ostromolta az illetékes hivatalokat, személyeket, elhárításuk komoly energiát igényelt, s nem csekély kellemetlenséget vezetett. (15) A bemutatott darabokban viszont az ország legkiválóbb színészei, a közönség kedvencei: Jávor Pál, Szilassy László, Páger Antal, Úray Tivadar, Bulla Elma, Kiss Manyi, Bajor Gizi, Tolnay Klári, Mezey Mária, Karády Katalin, Dayka Margit és még sokan mások alakították a főszerepeket, elhomályosítva a produkció tartalmi silányságát, hatásának, következményének veszélyességét. Nemeskürthy István így ír erről: „Magyarország háborúja 1942-43-ban tükörözött igazán a magyar filmekben. Ebben a két esztendőben születtek a legszilárdosabb jobboldali, nemzeti-socialista szemléiségű v.e. szemléiségű rokonszenvező filmek, a háborút igazoló és dicsőítő alkotások (16)... Egszszóval tehát ez a mélypont. Egyfelől. Mert másfelől viszont — részben éppen az említett tények miatt, visszahatásúként — ezekben az években készülnének az első haladóbb vagy haladni vágyó gondolatosságú filmek is, ekkor születik néhány maradandó érték.” 1942-ben 50, 1943-ban 49 egész műsort betöltő hangos film készült. 1943 tavaszán 200 forgatókönyv került az Országos Nemzeti Filmbizottság asztalára, amiből 50-et hagytak jóvá, apránként. A Nemzeti Filmbizottság — hangsúlyozza Nemeskürthy — „felületes szórakoztatásra törekedett. Felejteni

a háborút...” (17) A viszonylag olcsó jegyek a szegények részére is hozzáférhetővé tették a mozik látogatását. S ott, az intim félhomályban nem csak a szemük gyönyörködhetett — okulhatott a látványban, hanem felbemésző dallamok is elandaltatták. Ezeket füttyrészték, dúdolták, énekelték az egyre nehezebben elviselhető háborús hétköznapokban, itthon, de a fronton is. Az indokoltan szigorú esztétikai-politikai fílet mellett ezt a hatást sem szabad figyelmen kívül hagyni. A film, színház és a külön is számbaveendő muzsika a túlélésben is segített, s nem keveseknek. A befogadók értelmezésétől sok minden függött...

Összegezve az eddigieket, úgy véljük, a tárgyalt háborús éveken az információk áramlásának igen gazdag rendszere létezett és viszonylag zavartalanul működött. Az ország lakosságának nagy közönsége közvetlenül, vagy áttértelesen keresztül tájékozódhatott a világháborús helyzet, s benne a 2. Magyar Hadsereg ténykedésének lényegéről, legfontosabb mozzanatairól. A tájékoztás fejében vállalni kellett az esetleges felelősségrevonást, s mindeközül tudni kellett, meg kellett tanulni a „sorok” között és mögött „olvadni”, megérzve és alkalmazva a „paraszti” józanságot. Nem volt könnyű, de lehetetlen sem. S a magyarnak, történelme okán, volt „hermeneutikai” előképzése.

A továbbiakban tények szintje napenkénti sorolásával, szimultán zajló történések idézésével szeretnénk példát adni a kortársak tájékoztatói lehetőségeiről, s a légkörrel, amelyben itthon és a fronton erre törekedhettek. Mert a több ezer kilométeres távolság mindkét irányból nehezítette, sőt, többnyire hihetetlenül, misztikussá, irrálisá tette az egyébként nagyon is vaskos, kimondottan halálos valóságot. Ez a távolság magyarfarzsa jórészt az itthoniak erkölcsi felelőtlenségét, hitetlenkedését, öncsalását, reménykedését: az utolsó pillanattig.

Kezdjük utunkat 1942 nyarán, az előnyomulás, a „csalpa reménysek”

idején. A németek által pénzelt és Rajnsz Ferenc által jegyzett Magyar Futár, a német Signal silány hazai változata, július 7-i számának címlapján páncélosaink tömege előre! Itthon „Csendben, komoly időkben illő méltósággal ünnepelte az ország a honvédséget az emlékezés és a jobb jövő tünne napján.”

A kievi honvéd labdarúgó csapatok Budapestén mérköztek. A „Honvédekünk dicsősége” rovatban 26 kitüntetésről írtak. A szovjetfront hősi halottai közül 7-et ismerhetett meg az olvasó. A Hadjelentések, csaták és új fordulatok c. állandó rovatban Rajnsz közölte: Olaszországban „Mindenki harcolni fog gyúlvál vagy kézzel, ha üt az óra!” A lap folytatásokban közölte Dövény Nagy Lajos „kortörténeti regényét”, a Tampolból indult címűel. Az október 7-i szám, „Honvéd páncélos szám”. Ebből tudhattuk meg, hogy Sztálingrád romokba omlik és Szombathelyi Ferenc meglátogatta (szemléltte) a 2. Magyar Hadsereget. Weichs vezérezerdes távirataiban üdvözlötte a Don mellett győzelmesen harcoló magyar csapatokat. (18) Ebben az időszakban a szovjet csapatok anyagi ellátása úgrászserűen megjavul (Gosztonyi) Október végén Nagy Vilmos honvédelmi miniszter szemléli a magyar erőket.

Október 14-én Hitler elrendeli a „merov védelmet”, területi manőverezést nem engedélyez. November 19. Kezddőnek azok az események, amelyek a németek sztálingrádi és a román, olasz, magyar erők katasztrófájához vezettek. (Lajtos)

November 22. A HB (Heeresgruppe B.) első közlése a Sztálingrád térségében nagy szovjet támadás kezdetéről (Lajtos)

November 25. Magyar Futár: Süvít a szél a Don-partján Vihar kel, hogy közeledik, s ezernyi megpróbáltatásban hősi elszántsággal küzd a magyar honvéd a végső győzelemért.

November 26. A 2. Magyar Hadsereg parancsnoksága tájékoztatód az a hadtesteknek: most már komoly szovjet erőkkel kell számolniuk (Lajtos)

December 2. A Magyar Futár címlapján: Havas magyar repülőter a Szovjetföldön. Címek: **Véresen összeomlott szovjet támadások, Végő erőpróba a szovjet harctéren.** „A keleti hadszíntéren elképzelhetetlenül heves és elkeseredett csaták tombolnak, de a hadiszerezése sehol sem hajlik döntő módon a rohamokora hajszolt Vöröshadsereg felé”. Mindez elsősorban a Sztálingrád körüli harcokra vonatkozik. És a magyarokról: **Újránt indul a jó meleg szállásról** (19.)

November második felében merül fel a szovjet vezetésben a 2. Magyar Hadsereg cileni támadás gondolata.

December 16. A 8. orosz hadsereg ellen összpontosított szovjet támadás indul.

December 24. Hitler levélben kéri Horthyt, adjon parancsot, hogy a 2.hds. A végdöntik tartson ki.

December 26-27. Horthy eleget tesz — bizonyos fenntartásokkal — Hitler kérésének (Gosztonyi — Lajtos). A magyar hds. otthonba vetett hite szertefoszlott. (Lajtos) Itthon a november középhőmérséklet Dunán-túlön „többnyire csak néhány tizedfokkal maradt az átlag alatt, a Felvidéken —1° körül, Tiszán-túlön, Kárpátalján és Erdélyben —1° és —2° között volt az eltérés az átlagtól. Legerősebb lehűlés 25-26°-ig volt. Dunán-túlön és az Alföldön —5 —10°. Felvidéken és Erdélyben —10 —15°-ig hűlt le a levegő. Kárpátalja magasabb vidékeink — 15 —20°-ig stüllyedt. A talajmenti fagyok 2-3°-kal erősebbek voltak. A fagyos napok száma 10-20. December. „A tél első két hónapjának hőmérséklete Erdély déli része kivételével mindenütt meghaladta az átlagot... Nyhe volt az idő. Legerősebb lehűlés az ország középső részén és Erdély egyes részein 5-én és 6-án, a nyugati határszélén 31-én, az Alföld keleti felén 29-én észellek. Dunán-túlön és az Alföldön a hajnali lehűlés ezeken a napokon is csak — 5-10°-ig terjedt, a Felvidéken, Kárpátalján és Erdélyben azonban —10 —15°-os, kivételesen még erősebb (Marosvásárhely —19,6°) fagyot észleltek. Talajmentén 1-2°-kal hidegebb volt. A fagyos napok száma: 20-25 között váltakozott (20). A november 17-én 8 órakor a Keleti pályaudvarról indult Tábóri Színház még a keleti front csapatait szórakoztatja (21.).

A nagy támadás előtti napok (1943.I.1 — 11.)

Itthon az év első hetében, a Film-Sztálingrád-Muzsika jóvoltából meg tudhatta az olvasó, az állami és társadalmi élet krémjének tagjai, hol, s hogyan szilvesztereztek, ki-kinek miként kíván új esztendő, mivel tölti szabadidejét, s milyen új filmekre számíthat. Kállay Miklós miniszterelnök a Sándor palotában, családi körben töltötte e nevezetes éjszakát. Bajor Gizi legfőbb délelőtti programja autogrammok küldése a katonáknak. József Ferenc főherceg befektette új darabját. Szelezcky Zita a Gyúvaság, Sárdi János és Zsille Margit az Álomkeringő főszereplője a lap segítségével kívánt BUÉK-et bódólok. A reklámszöveg is azt kérdezte:

Mit hoz az új év? S a válasz: az elegáns nőnek: szépséget (Extra) fogainak: épséget (Ovenall), bőrenek: jóleséget (Cola), gyermekeinek: tölépoltságot (Baeder babaápoló). Az új filmélményekre vágyók meg tudhatták, hogy készül a Szervet fia Péter, valamint az Egy szív megáll című produkció. A magyar nemzeti szocialista mozgalom napilapja az Összetartás (jegyezte Milotay István), a magyar néppel a magyar népért: az új Európa útján jelszó értelmében tájékoztatás olvasóit.

Január 1. **A nagy döntetlen hat „csata”** közül öt a tengelyhatalmak győzelme mutat. Ifjú Horthy Miklós r.követ és meghatalmazott miniszter a Magyarok Világszövetségének felkérésére szilveszter éjszaka felhívással fordult a világ magyarjaihoz. Ebben kijelentette „az 1943-as év még a bizonytalan jövőt jelenti. „A szovjet már csak kistipusú és gyenge páncéltartókat gyárt. Németország, Olaszország és Japán „nemcsakra ismét offenzív csapásokkal folytatja majd a háborút” — idézi a Wilhelmstrasse év végi összefoglalóját Milotay lapja. Gödény Zoltán haditudósító pedig Akol a magyar rohamzászad fergetege járt... című írását adta közre. A Donnál, a 2. hds. parancsnoksága immár bizonyosra vette, hogy a közeljövőben számolni kell komolyabb erőikkel és megszelteintő célok kitűzésével meginduló szovjet támadással. Kérdés: hol lesz a súlypontja? A kedvezőtlen időjárás viszonyokra hivatkozással a közelfelderítés hiányzik (Lajtos).

Összetartás: idézi Göring újévi felhívását. Reméljük — így a birodalmi marsall —, hogy ez az esztendő a győzelem és a béke éve lesz. Vitéz Zách Emil Újévi katonai helyzeteket adott. Summája: „1943 még sötét titok. Elkészülhetünk arra, hogy sebeket kapunk, fel kell készülnünk rá, hogy álljuk őket. De még erősebb hittel...” a katonai szakértő azt javasolja olvasóink, hogy naponta figyeljenek a nagy összefüggésekre.

Január 3. Összetartás. Laki László riportban számol be arról, hogy mit látott „Voronycszenben” (sic!) A lap közli a Vezérkari Főnökség 36.sz. hadjelentését. Ebben áll: „A magyar hadsereg arcvonalával szemben karácsony óta megéltünk az ellenség harci tevékenységét”. A hőmérséklet az ünnepek alatt —15 —20°C volt. „Magyar politikai körökben kiemelik továbbá a magyar légierőnek részvételét a harcokban.”

Január 4. A légi felderítés riasztó hírei szerint az urívi hídfőben több

szovjet hadosztály mozgolódik (Gosztoy) Nemzeti Újság: a Führer főhadiszállásáról jelentik a Német Távírtartó Irodának. A véderő főparancsnoksága közli: „A Don-vidéki és sztálingrádi arcvonal kiülőbböző szakaszainak a Szovjet súlyos veszteségeket szenvedett folyamatos támadásai közben.

Január 6. Magyar Nemzet: A Don-vidéken még folyának a súlyos védőharok. A német katonai körök tartózkodása nem meglepő. A lap, MTI anyagok alapján, Magyar hősök rovat keretében adja közre az 1942 augusztusában végrehajtott haditettek méltatását. Összertartás. Az első oldalon olvasható vitéz Jaross Andor: Kódos vagy tiszta a magyar lőfőhatár című írását. „Akik a magyar életformát, az ősi magyarságot, a magyar szabadságszöveget féltik meg és erőfőlnak, gondoljanak szünet nélkül Kassára, Kolozsvárra és Szabadrára. Vagy, ha ez sem elég és még mindig nem látnak tisztán, menjenek ki a Don-partjára és tanuljanak látni, győzni és hinni a magyar honvédtől. Ezt üzenjük azoknak a magyaroknak, akik Újév napján olyan rosszul félték meg a magyar lőfőhatárt”. Az OKH-t a magyar hadsergetől détre zajló események és veszélyek érdeklik elsősorban (Lajtos).

Január 8. Összertartás. A keleti arcvonalon minden szovjet támadást visszavertek Magyar Nemzet. A Don, a Kalmükföld és Sztálingrád vidékén tovább tartottak a harcok. Nemzeti Újság. Morgóháború folyik a Don vidékén.

Január 9. Itthon. A lóverseny évad első napja — írta a Versenylap — minden tekintetben kifizően sikerült. Beláthatatlan tömeg lepté el a tribünöket. „A második nap némi lanyhulást mutatott, ám a tribünök a csipős tél ellenében is megteltek”. A Versenylap szerint pesti pályán 54 verseny nap lesz. Új versenyszám a Kenderes-díj, 10.000 pengő, 2.000 méteres pályán, 4 évesnél idősebb lovak részére (22). A színházi világot az a kérdés tartotta izgalomban, hogy bukik vagy nem Németh Antal. A Nemzeti Színházban a Sellő ment Szőrényi Évával, a Madáchban a Képzelt beteg 50. előadását ünnepelték. A Film-Színház-Muzsikában Szabó Dezso A megfojtott kakas című regényét olvashatták folytatásban, Pesty István pedig oroszországi színházi élményeit közölte: sorozatban, illusztrálva. A moziarjonások Tasnády Máriában gyönyörködtek a Bengázi című háborús filmben.

Januárban valóban elég kemény hideg volt. 11-ére erős hőstijedés jött.

A havi középhőmérséklet több fokkal alatta maradt a sokévi átlagnak. A legérősebb lehelés V. 11.-e és 13.-a között v. 27-28-án állott be. Nyugaton többnyire —15 — 20°, keleten —20-25°-os fagyokkal, Székelykereszten és Bustyaházán —32°-ot, Alsóhidegkúpaton —33°-ot mértek. Budapestben a minimum 16,1° volt 12-én. A fagyos napok száma többnyire 20-nál több. A legérősebb talajmenti fagyok általában meghaladták a —20°-ot. A hónap meteorológiai jellege: száraz (23).

Az Összertartás szerint: Vörönyestől DK-re nagy rohamvállalkozásokkal hajtottak végre a magyarok. Az urvi hídfőben tovább tartott az élénk szovjet mozgás. (Lajtos)

Január 10. Összertartás. A lap első oldalán Pálffy Fiedl Harcuk eszkröze című írásában áll: „A hadrakelt seregek világosan látja az igazi jövő képét. Berendezettség és lelkesége jobban ki-domborítja a nagy jövő kontúrait, mint ahogy ma még az anyaország ezt jelezni képes volna”. Közlik a 37. sz. magyar hadijelentést, valamint annak kiegészítését. Ebből arról tájékozódhatott az olvasó, hogy az I. és a jelenlegi háború bizonyos hadieseményeinek veszteségeit összevetve a második kedvezőben mondható, s ezt főként a harcászati bekövetkezett lényeges változás indokolja. Az 1915. áprilisi kárpáti Hísvéti csatában — állítja az elemzés —, három hét alatt, a mai Don-méni arcvonal felét kitevő kárpáti arcvonalon küzdő Böhm-Ermolli hadsereg kerekén 45.000 főt veszített, míg a Don mentén ma küzdő honvédsereg négy és fél hónap alatt, 1942. augusztus 20. és december 31. között 13.332 főt, „hála a bőséges téli felszerelésnek”. Katonai szakértők az Észak-Afrika-ban és a keleti hadszínteren kialakult helyzet elemzése során jelentette ki: „Abból az orosz katonatemetőből pl. amely a közép-ső Don-szakaszon hetek óta harcban áll, s amelyet legalább egymillió emberre lehet becsülni, a végén aligha fognak sokan harcraépes állapotban hazatérni”. A Magyar Nemzet szakírója, Tombor Jenő (24) 9-én és 10-én egyaránt megdöngölködtatta az olvasót A háború című állandó rovatában. „Csak elismerés illeti meg az olyan hadvezetőt — címezte, s galgalmazta Tombor az illetékeseknek —, amelyik nem ragaszkodik mindenáron egyes elfoglalt területek megtartásához... Minden részletkérdésben felül ki kell emelnünk, hogy a hadviselés örök törvényei szerint a végső döntést csak a valóban nagyarányú támadás vagy ellentámadás fogja meghozni. Azok a

súlyos, fáradtságos és a nagy hideg miatt rendkívül kínos harcok, amelyek most letekednek, mást nem előzhatnak, mint a szovjet haderő lassú felülését”. Másnap: „Igen komor időket élünk át. Mindenkinél tudnia kell, hogy a most dúló háború folyamán még igen súlyos helyzet elő állítja a sors a nemzetet... Változatlanul bíznunk a végső magyar győzelemben... Meghatódotan hajlok még hősi halottaink emléke előtt.”

Kellett, lehetett ennél „nyftabb” figyelemzetés?! A Népszava tömör fogalmazása. Támadások és ellentámadások a keleti téli csatában, ugyancsak a félelmetes bizonytalanságot, a kikerülhetetlen végzet jelenlétét érzékeltette. Kint pedig: fogolyvallomások szerint az urvi hídfőből 11-én támadás várható (Lajtos). Itthon a Mozi Újság adta hírül: „Ime Bulla Elma hő újévi vágya (A békégalombja, béke olajja. „A Magyar muzsok zsebkönyve 12-ére hirdeti a Pista tekintetes úr című magyar filmet.

Január 11. A 2. hds. arcvonalán 15 fzen észlelnek szovjet beépülést. Lajtos légi felderítő útja megerősíti a nagyerejű támadásról szóló előző híreket. Itthon: a Nemzeti Sport hírdi adja, megjelent az egyetemes sportfővelmi eljárás szabályzata. Az NBI-es csapatoknak több mint a fele már a hétén elkezdte a tavaszi előkészületeket...”

(folytatjuk)

dr. Gergely Ferenc

JEGYZETEK

- Gergely Ferenc: A leventeintézmény története. Bp. 1972. Kézirat
- Kádár Gyula: Lm. 453-455.p.
- Film-Színház-Irodalom 1943. 1.15-21.
- Kádár Gyula: Lm.449...p.
- Nemeskürthy István: A képpé varázolt idő Bp.1983. 577-580.p.
- U.ő. Ebben a törekvésben volt az életbenmaradásához, a túléléshez szükséges lehetőség is.
- Magyar Futár 1942. július 7., U.ő.október 7.
- Magyar Futár 1942. november 25., december 2.
- Az Időjárás 1943/1-2.25-28.p.
- Kádár Gyula: Lm.464-465.p. Cse-re. Tihor: Paránza szobrok Bp. 1979. 1980.484-488.p.
- Versenylap 1943.1.9.
- Az Időjárás 1943/3-4.
- Tombor Jenő: 1899-ben végzett Ludovikán. 1938-tól a Magyar Nemzet külső munkatársa

Élet (?) a Türr István Múzeumban

Ismerősök és ismeretlenek is sokszor megkérdezték kollégáimtól és tőlem, hogy mit lehet csinálni egy múzeumban? Kérdezik ezt akkor, amikor a múzeum kényszerszülte okból (energiatakarékoság) a téli hónapokban zárva tart. A kérdés jogos, hiszen az emberek többségének a tudatában annyit jelent a szó: kiállított tárgyak, melyet teremőrök felügyelete mellett végig lehet nézni. Ezzel tulajdonképpen a fogalom ki is van merítve. Az utóbbi években változott a tartalom, az emberek több információt kapnak az intézmény egyéb feladatairól. De talán mégsem elegendő.

A kiállítások rendezésén kívül egyik legnagyobb feladata a még felfedezhető értékek begyűjtése, elraktározása, rendszerezése, feldolgozása és nem utolsósorban állagának megőrzése az utókor számára. A múzeológusok feladata a gyűjteményi anyag feldolgozása, publi-

kálása. Vidéki múzeumok e feladat elvégzésében igen hátrányos helyzetben vannak az országos intézményekkel szemben, ez anyagi és személyi feltételek hiányában mutatkozik elsősorban.

Az elmúlt néhány évben felcsillant a remény, hogy az új önkormányzatok tudatosan és megértően felismerve az igazi értékeket, mindent megtesznek a város ill. az ország kincseinek megőrzéséért. Végül elhittük a műemlékek, szobrok megővését az erőfeszítéseit (lakossági javaslatok figyelembe vételével) hosszú hónapokon át. Az önkormányzatok becsületére legyen mondva, az elmúlt 40 év tárgyi és egyéb emlékei — a múzeumok kérésére — nem kerültek szemétdombra, hiszen ezek is történelmünk részei. Érthető volt az a szándék is, hogy a városnak ajándékozott tárgyak átvételéről döntött az önkormányzat. Így került a bajai múzeum gyűjteményének egy része is a város tulajdonába. (Tudni

kell, hogy a múzeum és gyűjteménye a megyei múzeumszervezet része.) Az épület tulajdonviszonyai azonban évek óta tisztázatlanok. A kis község és honatalanság érzésével próbálja mégis folytatni munkáját. Védni a város komoly értékeit képviselő műtárgyait, állandó gondokkal küszködve.

Az elmúlt 2 évtizedben ugyan megüresedett lakások átadásával növelhetjük kiállítóterülmünk területét, de a raktározás továbbra is megoldatlan maradt.

Ilyen körülmények között nagy nap volt számunkra, amikor megkaptuk a határozatot a Tüdőgondozó helyiségének hozzájárulásától. Ezzel enyhültek elhelyezési problémáink. Úgy éreztük a város vezetői komolyan veszik feladatunkat, melyet a gyűjtemény egy részének átvételével magukra vállaltak „örök” időkre való megőrzésük érdekében.

Reméljük a jövőben is számíthatunk segítségükre, mert ez az a terület, melyet nem érthet politikai szempontok változása, hisz itt kap helyet mindannyiunk öröksége, s megővését mindannyiunk feladata.

Karlovitz Margit

A "Bajai Állatvédő Egyesület" jegyzőkönyve (1903-1936)

Gondos bajai lakóipatrióta tulajdonában volt eddig ez a becses értékű, gyönyörű gyöngybetűkkel írt jegyzőkönyv, mely városunk társadalmi életének egy 32 évnél szakaszáról őriz képet.

A jegyzőkönyvet őrzője, szerkesztőségünk természetvédelemmel foglalkozó tagjához, Kalossa Bélához juttatta el, így van módunk most az egyesület tevékenységével megismertetni olvasóinkat.

Mindenekelőtt szeretném kissé bemutatni az állatvédő mozgalmat általános helyzetét, hogy tisztában legyünk, milyen körülmények között határozta a bajai polgárok 1903-ban az egyesület megalakítása mellett.

Európában „az állatok kegyetlen bánalmazásának megakadályozására” 1824

óta Anglia kezdeményezésére alakult állatvédő egyesületek. Hazánkban is már 1820-tól különböző tudományos folyóiratok köztölték állatvédelemmel foglalkozó tanulmányokat. Törvényes intézkedés is elismerte és segítette a társadalmi mozgalmat. Az akkor érvényben levő rendelet szerint, aki nyilvánosan botrányt okozó módon állatot kínoz vagy azt bántalmazza, úgyszintén, aki az állatkínzás ellen kiadott rendeleteket megszegi, elzárással, pénzbüntetéssel sújtható.

Magyarországon először dr. Balogh Pál kezdeményezésére 1845-ben alakult meg az állatvédő egyesület Pesten, de tevékenységet nem fejtett ki. 1870-ben Zlamm Vilmos állatorvos újjászervezte az egyesületet, de két év után a kísérlet meghiúsult. 1883-ban végre Herman Ottó, Ki-

rály Pál, Werther Alvin és Fenyvesi Ferenc létrehozták az Országos Állatvédő egyesületet, mely már hosszú életűnek bizonyult.

Az Országos Állatvédő Egyesület bajai egyesületének megalakítását Nágel Sándor képezi tándr úr, az akkor már 14 éve működő, Gyimótközségi Egyesület elnöke kezdeményezte. A megalakítandó egyesület előtervezésére 1903. november 26-án a főgimnázium tanácstermében került sor. Ezt követően az alakuló közgyűlést november 29-én tartották, ahol 119 taggal megalakult az Országos Állatvédő Egyesület Bajai és Bajavidéki főkegyessége.

A közgyűlés az egyesület első elnökévé Hessler Gyula ügyvédet választotta meg, a tisztikar tagjai a következők:

Alelnök:

Dr. Koller Imréné úrbölgő és Ruppert Antal polg. iskolai tanár úr

Titkár:

Gáspár János főgimnáziumi tanár úr

Jegyző:

Toch Zsigmond polg. iskolai tanár úr

Pénztáros:

Kovács Andor kölcsönsegélyző egyleti könyvelő

Az egyesület céljait és feladatait az Alapszabályban a következőképpen határozta meg:

Az egyesület célja.**2.§.**

Az állatokat mindenféle kínzás és zaklatás, minden céltalan és haszontalan öldözés és gyilkolás ellen a fenálló törvények keretén belül megvédelmezni, ide értve a madarak elfogása és fészkek kirabálása s elrombolása ellen való védekezést is.

3.§.

Az egyesület nem a hatóság ellenében, hanem annak támogatására van hivatala. Enneközpontja mindent megtesz arra, hogy jogi személy jellegével felruházva, közhasznú és úgy erkölcsileg, mint gazdaságilag fontos működése minél hathatósabb legyen.

Eszközök.**5.§.**

- Jó indulatú felvilágosító közbelépés által, szükség esetén a hatóság közbejöttével, az állatok zaklatásának és kínzásának, továbbá tömeges elfogásának és öldöklésének megakadályozása;
- Szigorú eljárás azon szívtelen üzérkek ellen, akik a dívat céljaira millió és millió madarat irtanak ki, úgy, hogy némely gyönyörű madárfaj már közel van a kipusztuláshoz;
- Törekedni arra, hogy az állatokkal való bánásmód a szabadban és fogságban, továbbá szállításnál minden helyes követelménynek megfelelő legyen;
- Az okoszerű állatvédelemnek társadalmi és irodalmi téren való terjesztése, kivált az iskoláknak és ifjúságnak való tekintettel.

5.§.

Ezen célból jövő nemzedék szívébe az állatok védelme következőleg oltandó be:

- a gyermekeknek az állat és főleg madárvédelemről az illető szakközleg által előadások tartandók;
- a tanítók és tanítónők az iskolás

gyermeknek kártyákat osztanak ki, melyeknek értelmében a gyermekek aláírásokkal megígérik azt, hogy madarakkal és egyáltalában az állatokkal egész életükben jól fognak bántani, kínzások ellen védik és másokat is jó bánásmódra ösztönöznek. A kártyák a gyermekek birtokában maradnak, akik azonban saját nevüket egy külön könyvbe beírják, amely a tantó kezében marad s az egyesületnek betekintése végett rendelkezésre áll; azon gyermekek, akik az állatok iránt különös barátságot és jóindulatot tanúsítanak, népszerű természetudományi könyvekkel jutalmazandók.

- Előadások rendezése helyben és vidéken;
- A helyi és vidéki érdekltség ápolása, mely célból az egyesület a szükséghez képest a hatóságok támogatását is kikérheti;
- Az érdemek elismerése és jutalmazása.

Az egyesület évenkénti megartott közgyűlésein rendszeresen felelő helyi előadásokat állatvédelemmel foglalkozó előadások megtartására. Következ számunkban ezekből válogatunk és ismertetjük az egyesület további történetét.

Jász Anikó
(folytatjuk)

A JEGYZŐKÖNYV ELSŐ LAPJA

— 1903 —

Jegyzőkönyv

... felvettől Bajai, a sz. ... felvételéről ...
 ... helyi ... állatvédelmi egyesület ...
 ...
 ...
 1. Jegyzőkönyv ...
 ...
 2. Jegyzőkönyv ...
 ...
 3. Jegyzőkönyv ...
 ...
 4. ...
 ...
 5. ...
 ...

Honf.

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

Dr. JURAY KÁROLY 1852-1929

Apja, Juray Antal (? 1806. január 3. — Baja, 1887. március 28.) a szlovéniai Gottsche (szlovénül Kocevje) városból vándorolt három társával Bajára, az 1830-1840-es évek közötti időben. Itt is maradt, elfoglalta új lakohelyét. Az említt település és környékének lakossága nyaranta otthon végezte a mezőgazdasági munkát. Téli pedig többletjövedelem szerzése érdekében — mintegy kétezeren (a gotscherek, vagy gotscheverek) — megindultak minden irányba, mint házaló kereskedők. Agyagágyúkat, vászont, de főleg szarftórt- és déligyömböcs eladási-val foglalkoztak. Az egész Monarchiában ismerték ezeket a békés természetű alkalmi árusokat, a kúcsőbereket, akik az igazság szerint sokszor csúfollódásoknak is ki voltak téve.

A családi feljegyzés szerint a bevándorolt apa nem abban a városban született, ahonnan jött, hanem Innlauban. (Ilyen helységnevű település, ahol emberrek laktak, az 1893-ban kiadott Andrees Allgemeiner Handatlas-ban nem található, így vagy beolvadt valamely helységbe, vagy megszűnt, illetve tévedésről lehet szó.)

Juray Antal fiatal legényemberként nyakába akasztott kosarával, benne déli-gyömböccsel és cukorkákkal jött városkánkba. A beváros templom mellett — a valamikori bajai főbíró házában, ahol most az egyemeletes Risztics-féle ház áll és fűszer- és csemegkekereskedés van a földszintjén — fűszerboltot nyitott. Egy idő elteltével a kereskedés jól ment, az üzletész szemléli apa — aki gabonakereskedéssel is foglalkozott — nagy vagyont szerzett. Idősebb korára csökkentek a munkáltatás, ennek arányában üzletének forgalma is, mert a maradi gondolkodásúvá vált kereskedő már nem tartott lépést korával. Megélhetéséhez nem is volt már nagyobb haszonra szüksége, de kedvelt töltezte mesterségében, ezért rendszeresen kinyitotta boltját, abban a házban, amelyet nemes Czintula Antaltól megvevett. A pultr mögött üldögélve árusítgat-

ott, beszélgetett és olvagatta kedvenc újságját, az 1854-ben megindult Pester Lloyd című politikai és gazdasági lapot.

Első házasságát Baján kötötte Stampfl Margittal, de korán özvegyesre jutott. Ezután 1844. június 1-jén — legszebb férfikorában, 38 évesen — feleségül vette Stróbenz Katalint (Baja, 1826. augusztus 26. — Baja, 1908. március 28.). Stróbenz Péter és Pillér Katalin tetszést keltő 18 éves leányát. Az egybekeltnek tekintetes almási Rodics Máté, járásbeli főbíró, és nemesmilitics Kulucsnics Ágoston, tiszteletbeli megyei főfelügyelő voltak házassági tanúk. Az a tekintélyes bajai polgárok cselekedetükkel bizonyították, hogy a nem törzsközségi kereskedők a város befogadta, elismert bajai polgárrá asszimilálódtak.

Második házasságából született meg hat gyermeke: Antal (1847), Károly (1852), Izabella (1858), Mária (1858), Matild (1861) és Jozefin (1862). Fiának magasabb fokú tanítást biztosított, leányait kiházította. A kereskedőcsalád leszármazottai értelmiségi emberékké váltak. Halála után felnőtt fia örökölték ingatlanait, hogy az együtt maradjon.

Az elsőszülött fiúgyermekből egy bohém lelkű leánygyermék lett, Izabella lányát Dr. Margalits Ede író, irodalomtörténész, nyelvész, műfordító vette feleségül — aki egy ideig Baján tanított, és lapot szerkesztett, majd Zomborban gimnáziumi igazgató, végül Budapesten egyetemi tanár lett. Mária leányát Dr. Reiser Antal ügyvéd (a Baján élő Dr. Péterfi (Resier) István nagypapja) vette nőül. Matild lányának Szondy Mátyás bírót vette a házastársának. A legfiatalabb Jozefin is szellemi munkával foglalkozó férfival kötött házasságot, de elvált és hamar elhalálozott.

A másodszülető fiú, **JURAY KÁROLY**, 1852. június 25-én, Baján született. Alsófokú iskolában tanult, majd az 1862/1863-as tanévtől kezdve elvégezte a nyolc gimnáziumi osztályt a Bajai Királyi Katolikus Állami Főgimnáziumban, ahol 1870. július 11-én és 12-én kitűnően érettségizett.

Az orvosegyetemre Bécsben járt. Az előírt időnél hosszabb ideig volt egyetemista. Nem azért, mintha rossz tanuló lett volna, hanem azért, mert jól érezte magát ott. Szerencsés csillagzat alatt született, mert apjának anyagi helyzete és szüleinek beleelegzése lehetővé tette számára, hogy vidám életet élhessen egy világvárosban.

Orvosi diplomájának megszerzése után egy ideig katonaeorvos volt a bajai mintelepen, majd MÁV pályaeorvos lett,

végül kizárólag magánorvosi praktizálást folytatott.

Függő mutatott a házasságnak, sohasem nőült meg. Mely barátja fizette a művelt orvosdoktor egy előkelő, rendkívül intelligens, több nyelvet beszélő dáma-hoz, Gregus Angyalához (1850-1938). Ez a kapcsolat nyílt volt és nem befolyásolta károsan a bajai közvéleményt, ami az akkori társadalmi viszonyok között kuriózumnak számított. (Tetszelgés nélkül állíthatom, hogy Angela néni műveltségéről szembiztosítástól némi emlékezet bennem is megmaradt, hiszen tizenkét éves koromig ismerem, a szülőházzam mellett lakott.)

A zárkózott természetű ember testvéreit, rokonait nagyon szerette és támogatta. Kevés barátja talált. Meghitt barátja volt dr. Rajk (Reisch) Aladár ügyvéd, aki 1901-ben és még kétszer Baja ellenzéki országgyűlési képviselője lett és Drescher Béla a rendkívül tehetséges, éles elméjű középiskolai tanár és törvényhatósági bizottsági tag.

Orvosi gyakorlatát — nagy vagyona mellett — késői öregeséig buzgóssággal folytatta. Hentvennyolc éves volt, amikor 1929. december 26-án, karácsony másnapján, hajnali 1/2 5 óraor agyvérzésben meghalt a bajai orvosi kar nesztorá. Abban a házban, ahol született, felnőtt, amelyben élet, a Zichy Bódog tér 4 szám alatt ravatalozták fel temetés előtt és a gyászaházból a Rókusai temetőben helyezték örök nyugalomra, ahol gyászbeszédet dr. Róna Dezső kórházigazgató főorvos búcsúztatta.

A bajai arcképcsarnok sorozatban nem tudományos, közeletti, vagy más tevékenység miatt kapott helyet, hanem azért, mert egy letűnt világ utolsó, eredeti képviselője volt, olyan személyiség, aki csak a (világ)háborúk előtti régebbi időkben létezett.

A „Bajai Újság” 1929. december 28-án — temetése napján — ezt így fogalmazta meg: „Velegyike távozok az élők sorából azoknak a régi tekintélyes uraknak, akik egy jobb, egy biztosabb világban is a jobbak közé tartoztak, akik azonnelfel a maga erőt puritanizmusával, kötelességérzetével és pontosságával a legnagyobb tiszteletet vívta ki, nemcsak orvostársainál és betegeinél, hanem polgártársainál is.”

A város egyik legnagyobb adót fizető polgára volt, nagy vagyona maradt hátra örököszei számára. Így pl. A Bokodi úti előcső, a városához egészen közel, egy tagban lévő 400 holdas birtoka, a kiscsávolyi városrészen — egy már lebontott

— hatalmas granáriuma, az a régi ház, amelyben élet, ahol még apja működtette fűszer-kereskedését.

Ez a ház 1796-ban — vagy pár évvel később — épülhetett (bontásakor ez az évszám volt tégláiba bepréselve). Egykoron a bajai főbíró hivatala és lakása volt. A ház hátsó fertályán helyezték el a kocsiszínt, az istállót, a fogdákát. Az épület boltíves szobáiban lakott a betegek gyógyításával foglalkozó Juray, folyosóról fűthető kerek fehér cserépkályhával melegítették a szobákat. A sarokházon volt utcai gázlámpa, de a gázt az épületbe nem vezette be, ott gyertyákkal és petróleumlámpákkal világítottak. Cseresznyefából készült bútortal berendezett szobájának fröszszalába behányva 29 ezer pengő készpént találtak. Faira szerelt, hímzett szalaggal húzható régmódú csengő volt a házban és a falat V. Ferdinánd képe díszítette, holott már Ferenc József is meghalt, sőt megérte, hogy király nélküli királyságunk államfője Horthy Miklós volt.

Könyvtármí orvosi szakkönyv maradt utána, mert élete végéig vásárolta és tanulmányozta a szakkönyveket. Az örökösök ezt Bajának ajándékozták, amelyet a város a kórház részére átengedett.

Fennmaradt róla az a mememonda, hogy amíg élt, senkinek sem volt szabad a ház padlására felmenni. Ezt a szokást még apjától örökölte. Ott is kallódtak

könyvek, régi újságok és sok minden más.

Még édesapja kezdte el a bélyeggyűjtést. Orvos fia gyarapította a gyűjteményt. Egy 1931-ben felroppentett bajai újsághír szerint a bélyegeket annak idején kivitték Párizsba, ahol értékét magasra becsülték, de itthon — még Juray életében — szórón-szállán eltűnt.

Nemcsak bélyeggyűjtő, numizmatikus is volt, régi pénzeket, érmekeket, minden állam érméjét és papírpénzét gyűjtötte, sok aranypénze is volt. A pénzváltások során kibocsájtott félretett egy csomót Wertheimkauszájába.

A régi házat — amelyről a fennmaradt fotó közlünk — az örökösöktől megvásárolta 50 ezer pengőért (!) Risztics Szilárd (Kosztá). Az az utcai cukorkárus, akinek kicsiny árusító faháza ott látható a képen, a Juray-féle ház sarkán, Goldberger Simon rőftkereskedésével jobbra. Szép emeletes házat építtetett 1931-ben, ezen a jó helyen a szerb származású cukorkás, felhasználva a régi házból bontással kikerült épségben maradt téglákat, és fiaival (Dusánál és Miklóssal) virágzó cukorkaüzemet és kereskedést létesített a város szívében.

Távol a közügyektől, visszavonulva procul negotiis. Ez alapelve volt. Messze tartotta magát a közügyektől, a politikától a városi közélettel is. Virilitasként joga lett volna részt venni a törvényhatósági

bizottságban, de nem tette, egyedienegye gyűlésére sem ment el. Barátja volt dr. Rajk Aladár, de nem szavazott rá. Csak egy választás alkalmával mondta — amikor dr. Rajk függetlenségi és báró Podmaniczky Endre kormánypárti képviselőjelöltet küzdöttek egymással a voksokért —, hogy ha egy szavazaton mülk, Rajk győzelmé, akkor menjenek érte. De Rajk nem engedte, hogy a napi politikai történéseitől elzárkózó öregúr barátját ezzel zavarják. Jurayt az akkori alkalmazkodó kor világa nem érdekelte, nem is értette, miért törik egyesek magukat azért, hogy a politikai és közélet felületén legyenek. Őt a hajthatatlan egyenesség jellemezte. A vergülisi — a lélek nyugalmát hirdető-pikureizmus híve volt, élte a maga egyszerű, emberi életét. Azért minden érdekelte, ami szülővárossal kapcsolatos.

Az alacsony természetű, puritán gondolkodású orvos igazi jó doktor bácsi, a szegények és a diákok orvosa volt. Látszólagos rideg külseje jószívűséget takart. Ha betegnek nem volt pénze gyógyszerre, életemre, megvette számára. Sokat tanult és olvasott, szakfolyóiratokat hozatott, azokat tanulmányozta élete végéig. Úgy vélte, így többet használ a lakosság. Mintha közügyek intézésére fecsérelné idejét. Hallatlan precízsgéggel, minden betegéről feljegyzést vezetett, hogy mikor, ki és milyen bajjal járt nála. Beírta

A JURAY-FÉLE HÁZ A LEBONTÁS ELŐTT (Turr István Múzeum fotóhára)

azon összeget is, amibe a vizit, vagy a kezelés került volna. Ha valaki nem fizetett, attól meg sem kísérelte tiszteletdíját behajtani. Betegeivel katonásan bánt, de humanusan. Háziorvosa volt közeli rokonságának, velük is katonásan bánt. Nem szetszokóppl, hanem fülével hallgatta a szervezetben keletkező hangokat, zörejeiket.

Ha a kiltszögekkel nem sokat törődő alacsony termetű, köpcös, orvosdoktor életéből kiemelünk még néhány eseményt, elképzelhetjük, hogy ez a zárközt természetű, külön agglagény milyen is volt.

Erényei között említhető az a szívnemestől viselkedése, hogy hármely magas boltból kínálták apja egykori üzletét, nem adta bére, azt kegyelemből úgy hagyta, ahogyan apja életében volt. Ott emlékeztek a bezárt üzletben atyjukra a rokonsággal halálának évfordulóján, egészen Bajja szerb megszállásáig, amikor üzletét rekvirálták.

Amikor egy tekintélyes bank meg akarta vásárolni házát, felkeresték megbízottai vélti szándékkal. Szavakba foglalták, hogy a háza helyén egy nagy banképítetet akarnak építtetni. A nagyon kedvező ajánlatot azonnal elutasította. Közölte velük akkor jöjének alkudozni, ha ki lesz fára a háza, hogy eladja. Annnyira ragaszkodott ehhez az épülethez — annak minden emlékével együtt —, hogy akármilyen magas összegért sem adta volna el.

Napi dolga végeztével gyakran meglátogatta édesanyja sírját.

Karácsonykor, amikor testvéreinek gyermekei, unokái is meglátogatták, mindegyiknek egy anyykoronát ajándékozott.

Még édesapja idejében is Váci József volt 400 holdas szék tanyás birtokának bérlője. Amikor barátai

figyelmeztették arra, hogy a pénz devalválója miatt az elavult bérelti díjat emelnie kellene, ez nem tette. Kinyilvánította, hogy nem akarja tönkretenni régi bérletét és családját.

Dr. Jurasz mindössze egyszer ment ki birtokára. De hogyan? Kihajtatott annak Bajja felől eső sarkáig; ott a kocsi megállította és azt mondta:

— Na hiszen megvan a föld, nem vite el senki!

Aztán visszahajtatott a városba anélkül, hogy megnézte volna.

— Egyszer a későbbi időkben a házban kiadott bonthelyiségre valaki rálicsítált. Az kérte tőle, hogy tegye ki akkori bérletét, aki valóban kevesebbet fizetett. Ingerülten elutasította az ajánkozót azzal, hogy szegyelje magát az illető, hogy tönkre akarja tenni jelenlegi bérletét.

— Amikor önkéntes katonai szolgálattal Bécsben töltötte, akkor történt vele az alábbi eset. Nézelődött az utcán, és egy arra járó őrnagynak nem tisztelgett. Az hozzálépett és kiabálva rászólt.

— Freiwilliger, warum salutieren Sie nicht? (Önkéntes, miért nem szalutált!?)

— Da haben Sie es! (Na itt van!)

— felelte. Az eseménynek az lett a vége, hogy kihallgatásra kellett jelentkeznie a fegyelmésért miatt.

Katonasorvos korában Baján influenzajárvány kezdődött. Néhány katona megbetegedett. Az egészségesek is ezzel a panaszal jelentkeztek nála. A „járvány” úgy tettet véget, hogy mind-egyik szimulálóknak keserűsöt adott. Ennek következményeként egyszerre kigyógyultak a lógós szándékú katonák betegségtől.

Egy ideig MÁV orvos is volt. Érdeemes tudni, miért mondott le erről a megbízatásról. Akkoriban nem vezetett háziártást, vendéglőkben érkezett. Kipróbálta már valamennyi bajját, de elégedetlen volt. MÁV orvosként szabadgyege

volt, ezért esténként Szabadkára utazott vacsorázni és este 10-re már ismét Baján lehetett. Megtörtént egyszer, hogy nagy hűség és erős szélfúvás miatt nem indították el az esti vonatot Bajára, így az éjszakát a szabadkai restiben kellett töltene. Csak a reggeli vonattal jöhettek vissza. Hazaérkezésekor az első dolga az volt, hogy frísban lemondott állásáról. Indoklásként azt említette, hogy a vonat nem volt pontos.

Amikor a Központi Kávéházat megnyitották, az a törzshelye lett. Minden nap pontosan nyolc órákor megjelent ott és leült asztalához. Kért két csomag passziánz-kártyát, egy feketekávé és 3 pohár vizet. Egyedül passziánzszott, ha nem akadt beszélgető barátja, majd pontosan 10 órákor fizetett és hazament. Amikor mindezt a szokásait immáron húszadik éve úzte, Zvekov Mórné kávéház tulajdonos kedveskedésből felfűszerte asztalt. Előre várta a kávé, a víz és a kártya. Mikor ezt meglátta, haragos lett. Kifejtödt, hogy ne komédiázzanak vele, mert ő egy vendég. Nem tilt szokatok sorakoztathoz azon az eszén, de azért továbbra is vendége maradt a kávéháznak.

Fischer Lipót cipőüzletében vásárolta cipőjét. Az üzlet alkalmazottjának — aki segédkezett a próbáknál — nem volt szabad egy szót sem szólnia. Ha megteszt egy cipőt, csak annyit mondott, jó, és kérte a számlát.

Egy időben gyakran lejárt a Sugovicsára fürdeni ez a mogorva férfi. A vele egykorú férfiak körében nem volt rossz kedvet keltő, szívesen viccelődött.

Így ábrázolható az egyedi voltában megbecsült, tekintélyes orvos és ember, aki magányosságában is könnyen boldogult, mert nem volt ágról szakadt. Aki a múlt idők orvosainak utolsó és jellegzetes képviselője volt Baján, egy véglegesen letűnt világ utolsó mohikánja.

Bándi Tibor

A margaréta kivirágzik

Még nem érkezett el a kimondott virágfásztó tavasz. A kemény telet követő, enyhébb márciusi napokban az ablak alatt sütőkezőző diófa is csak fontolgatta, mikor kezdje majd el a barkahányást. 1944. március 19-ét írta akkoron.

Apám névnapja abban az évben vasárnapra esett. A bécskai falu, melyben éltünk, békeben és jólében szenderegott a lángoló Európa egyelőre még csendes szegletében. Az előtűz zavarai, melyek többek között a szűkülő élelmiszerkészletben mutatkoztak, itt, a gazdag Bácskában

ban alig rontották a közhangulatot. Igaz, a cukrot csak jegyre adták, és évek óta ritka csemegének számított a csokoládé, de a virosokat már süjtő hús- és kenyérlényét nem éreztük. Bár működött a beszállítatás Juresek-rendszere, a szorgalmas svábok, valamint a munkatempójukat átvevő vegyes nemzetiségű parasztság kitűnően művelte meg a zsiros földet. A magas hozamok és a belterjesztés működő gazdaság nagy feleslegét következtében bőven maradt a jótétvágy gyomrok megöltésére azután is, hogy megadták a császárnak, ami a császár.

A Dunán-túl egy nagybirtok nyomorított vidékről költözött Garán 1939-ben. Apám a postahivatal vezetését vette át. Az idegenből érkező friss szemével, valamint a gyermek fogékonyságával csodálkoztam rá a parasztság életkörülményeinek egy országban belüli óriási különbségére. A bécskai földművelő párlógó barázdákkal borította el az áldott határt, templomba járva ülte meg a vasárnapot, és a testnek is megadta a magát. Bár ekkor már a III. Birodalom árnyékában élő országokban szinte mindenütt nélkülöztek, Bácskában a porták jórészen évente kiszendevett két-három sertés. Jól emlékeztem arra, hogy a pék még az oroszok bejövését megelőző héten is háromféle kenyert süjtött, beleszámitva a nullás lisztből készült, személye puháságú cipőt. Szóval a bécskai konyha legendás bőségét ekkor

még a háború sem változtatta hét szűk esztendővé. Az íny és garat jóltartásának ilyen áhitatos kultuszával csak évtizedek múlva, Franciaországban, Burgundia földjén találkozom.

De egyelőre még 1944-ben vagyunk, Garán, ahol névnap ebéd után ejtőznek a vendégek. A mai ingereken gazdag, felgyorsult élethez viszonyítva akkor igen csendesen folydogáltak a vidék hétköznapijai.

Osszejövetelekre, az ország bizonytalan jövőjére vonatkozó vélekedések megvitására általában a névnap ebédek és vacsorák rendszere adott alkalmat. Az évenként, ismétlődő rend szerint körbejáró vendégség úgy nyolc-tíz család körében cirkulált. A kor érdekes és jellemző tünete, hogy ez a társaság, melyet a mai terminológiával falusi értelmiségnek nevezhetnénk, egységesen magyarok vallotta magát. Pedig a körbe tartozó három tanító magyarosított névű német, és Laczkó doktor hercegzsántói sokik gyerek volt, kivételt csak T.plébános úr jelentett, aki a németiség Messiasát Hitlerben vélte felfedezni és tagja volt a Volksbundnak. Jellemző a magyar társadalom tájékozatlanságára, hogy ez a különben eszes pap nem sejtette, hogy a náciizmus nem csak antiklerikális, hanem egyenesen ateista eszméiségű.

A katolicizmushoz ragaszkodó dél-vidéki svábság csak 1943-ban szerzett egy eligondolkodtató tapasztalatot. Az angolszászok megkezdik Németország módszeres bombázását. A Ruhr-vidék ellen szinte menetrendszerűen indított ezerépes támadások elől vidékre menekítik a mobilizálható lakosságot. Így került egy doriumúdi iskola néhány osztálya Garánra. A kis jóvényséket vendégszerző német családok fogadják be, a tanítás

pedig az iskolanővérek intézetében folyik. Az oktatást természetesen a gyermekekkel áttelepült tanítók végzik. A jámbor apácák megdöbbenten szemlélik a birodalmi németek újpogány életvilágát. A Hilderjungend ifjú sarjának viselt dolgaról sutogini kezd a falu és a Volksbund elkéleltőbb tagjai töprengeni kezdenek.

A szervezethez csatlakozva csak a nemzeti összetartozás érzésére hallgattak, és sokan nem is sejtették, hogy a náciizmus alapelveiben ellenkezik erkölcsi értékeinkkel.

Nyilvánvaló, hogy egy tucatnyi család politikai világtépből nem extrapolálhatunk egy társadalomra. Arra viszont kétségtelenül emlékszem, hogy annak a falunak vegyes nemzetiségű értelmisége elég szkeptikusan szemlélte a német győzelmi kilátásokat. Nézetük nyilván nem alapotlított széleskörű világgazdasági ismeretekre, vagy a katonai erőviszonyok mérlegelésére. A polgári lapok óvatos helyzetelemzései, és az a tény, hogy a német hadsereg kiszorult Afrikából, a Szovjetunióban pedig másfélszer kilométert kényszerült visszavonulni, szinte mindenkit a helyzet illúzióitól felmérésre készítette. A kivételt T.plébános úr jelentette, aki lelkes és lángoló híve volt a német fegyverek győzelmének. Ő a továbbiakban elég érdekes utat járt meg. A háború után internáltak, majd nevét a békepapi mozgalom tagjai között láttam az újságban felbukkanni.

Évek múlva hallottam hírt, hogy később, egy adandó alkalmat megragadvá az NSZK-ba távozott.

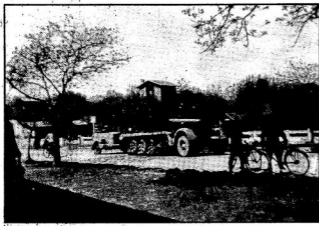
Bár a falusi társadalom e kis szelvényben rossz sejtelmek bújáltak, 1944 márciusában még senki sem gondolta, milyen vesztéres hónapok közelednek. A háborús viszonyokra való tekintettel a

postaigazgatóság elrendelte állandó telefonfügyelet tartását. Hogy ne kelljen a telefonközpont közelében tartózkodni, a postaműszak az egyik hálószobába is telefonkészüléket szerelt be. Ennek csöregése jelezte, ha az állami akarat, vagy valamelyik helyi igazgatási szerv kért szabad telefonvonalat. Nos, ezen a vasárnap délután — úgy három óra lehetett — a telefon megszörcsört. Az ébrelőből apám lépett át a szomszéd szobába, ám a beszélgetés félmutai úgy megriasztották a társaságot, hogy rövidesen többen is a készülékekhez gyülekeztek. Apám a hallgatót halálsápadtan tette le. „Megszűlltek bennünk a németek.”

A bajai telefonközpont kezelője sólt be a környékbeli hivataloknak, hogy Budapesttel a telefonforgalom megszűnt, és a városba német csapatok vonultak be. A megdöbbenő társaság visszatelepedett az asztalhoz, ám a desszertes tálak és a poharak szinte értelmetlen maradtak. Fél évszázad után már nem emlékszem, hogy mit mondott Sál Feri bácsi, Laczkó doktor, vagy Lajtai tanító úr. A délután hangulata azonban kitörőhöz nem roghatódt bennem. A halvány tavassz napugarak már ferőden sürolták az ablakon bebőltöt nagy díofa kopasz ágait. A szoba sarkaiból barna árnyak kúsztak elő, de a csillár meggyújtására nem gondolt senki. Tétova mondatok maradtak válasz nélkül. Laczkó doktor látszólag a leggondterheltebbnek. Felesége zsidó származású. Ugyan, mit hoz a bizonytalan jövő?

Folytatjuk

Dr.Dániel József

NÉMETEK A SZEGEDI ÚTON. FOTÓ: ALPÁRI GYULA

BAJAI HONPOLGÁR

Független Város- és Környezetvédő
Lap
Megjelenik minden hónap első napján

Felelős szerkesztő:
GYULAVÁRI JÓZSEF

A szerkesztőbizottság elnöke:
Bánfi Tibor

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr.Dániel József, Jász Angéla,
Kaloosa Béla, Dr. Laki Ferenc,
Dr. Solyoms Ede, Schmidt Antal,
Dr.Schwalm Pál

Kiadja a Bajai Honpolgár Alapítvány
Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.

Nyomdai munkák:
Royal Tipo Házinyomda
6500 Baja, Dózsa Gy. út 30.
Tel.: 79/323-588

LAPALAPÍTÓ:
ÚJVÁROSI ÁMK